



Culturele identiteitsontwikkeling en het jongerenwerk

Mehmet Day - Marije Voorwinden - Donya Yassine





Culturele identiteitsontwikkeling en het jongerenwerk



Onderzoek naar en ontwikkeling van tools in Amsterdam Zuidoost



Mehmet Day
Marije Voorwinden
Donya Yassine



Utrecht, december 2022



Inhoud

1	Inleiding	4	6	Conclusies en visie op verspreiding van de tools	27
2	Methode	7	6.1.	Conclusies	27
2.1.	Literatuurverkenning en deskresearch	7	6.2.	Verdere verspreiding van de tools	29
2.2.	Ophalen uit het veld	8	7	Literatuurlijst	30
2.3.	Terugkoppeling naar praktijk en ontwikkelen van tools	10		Bijlage 1 Topiclijst jongerenwerkers	32
3	Literatuurverkenning en deskresearch	11		Bijlage 2 Topiclijst jongeren	33
3.1.	Theoretisch kader	11		Bijlage 3 Observaties	36
3.2.	Deskresearch	15		Bijlage 4 Begeleidingscommissie	39
4	Jongerenwerkers	20			
4.1.	De jongerenwerkers en hun doelgroep	20			
4.2.	Identiteitsvraagstukken onder jongeren in Amsterdam Zuidoost	21			
4.3.	Rol van het jongerenwerk en ondersteuningsbehoeften	22			
5	Jongeren	24			
5.1.	Roots en culturele identiteit	24			
5.2.	Identiteitscohesie vs. -conflict	25			
5.3.	Behoefte aan ondersteuning en tips	26			

1 Inleiding

Ruim dertig procent van de Nederlandse jongeren met een migratieachtergrond van de tweede en derde generatie ervaart moeilijkheden in de zoektocht naar een coherente meervoudige identiteit. Dat was de conclusie van ons rapport in 2020 voor het Kennisplatform Inclusief Samenleven (Day, Badou & van Breda, 2020). Hieruit bleek dat jongeren stress en problemen ervaren in hun ontwikkeling, omdat ze het lastig vonden een plek te geven aan de verschillende deelidentiteiten die zij rijk zijn, zo ook aan hun etnische/culturele identiteit.

In de adolescentie (vanaf 12 jaar) verandert veel in het leven van jongeren. Zij ondergaan fysieke en cognitieve veranderingen, vormen vaardigheden als abstract denken en leren hoe ze zichzelf in de schoenen van een ander kunnen verplaatsen. Het is tevens in deze turbulente tijd dat ze actief geconfronteerd worden met de fundamentele vragen over zichzelf (wie ben ik?) en over hun plek in deze wereld (waar hoor ik bij?). Door middel van bindingen en exploratie gaan jongeren op zoek naar antwoorden. Vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief is deze zoektocht naar identiteit de kerntaak van de adolescentie die een belangrijke basis biedt voor volwassenheid (Erikson, 1968).

Volgens de sociale identiteitstheorie baseren mensen hun zelfbeeld niet alleen op hun persoonlijke karakteristieken en prestaties, maar ook op evaluaties en kenmerken van de groepen waar ze onderdeel van uitmaken (Tajfel & Turner, 1979). De eigen etnisch-culturele groep is daar een van. Voor veel jongeren uit minderheidsgroepen functioneert deze groepsidentiteit als een bron van trots en zelfvertrouwen (Rivas-Drake & Umaña-Taylor, 2019). Bij een deel van de jongeren draagt de verscherping van de maatschappelijke discours en toenemende polarisatie in het Nederlandse publieke debat over

identiteitsvraagstukken tot vervreemding. Anderen richten zich in reactie op ervaren discriminatie en gevoelens van uitsluiting sterker op de etnische identiteit (Ersanilli & Scholten, 2009). Deze gepercipieerde tegenstelling maakt de ontwikkeling van een positieve meervoudige identiteit voor jongeren een lastige opgave. Dat zien we met name terug bij jongeren die veelvuldig te maken hebben met discriminatie en een zwakke binding hebben met belangrijke anderen (zoals gezinsleden, familieleden en leeftijdgenoten) (Day et al., 2020). Tevens blijkt dat als jongeren vanuit huis/opvoeding weinig ondersteuning ontvangen op het gebied van hun etnische identiteit, zij meer moeite ervaren in hun zoektocht naar een positieve meervoudige identiteit. Een criminele groep waar deze jongeren het gevoel van 'erbij' horen wel ervaren en hen een boost tot meer zelfvertrouwen geeft, kan in dat geval een aantrekkelijker alternatief bieden (Boduszek & Hyland, 2011). Signaleren en ondersteunen van jongeren in deze periode van hun leven en in de opgroeitaak van identiteitsontwikkeling is dan ook van wezenlijk belang.

Toch zijn jongeren in deze zoektocht vaak op zichzelf aangewezen; ouders en professionals zijn nog weinig ondersteunend (Day & Badou, 2019). Terwijl voor sommige – meer kwetsbare – jongeren juist steun nodig is. Buiten het feit dat het kan helpen om jongeren niet te laten afglijden, weten we uit de wetenschappelijke literatuur dat een sterke identiteitscohesie (een samenhangende meervoudige identiteit) ook leidt tot een beter psychisch welzijn zoals minder angst, minder depressie en meer zelfvertrouwen. Andersom lopen jongeren die innerlijke conflicten ervaren op basis van hun verschillende deelidentiteiten een groter risico om internaliserende (emotionele) en externaliserende (agressie) problemen te ontwikkelen. Dat is significant meer dan jongeren die weinig problemen ondervinden in de zoektocht naar een harmonieuze identiteit (Meeus et al., 2012; Van Doeselaar et al., 2018). Adequate begeleiding bij identiteitsvraagstukken zou dus kunnen helpen in de preventie van psychologische én maatschappelijke problemen.

In dat kader zien we onder Nederlandse professionals en in het publieke debat een toenemende interesse in de vraag hoe jongeren daarin ondersteund kunnen worden. Voldoende kennis op het gebied van handelen van professionals in zowel het onderwijs als jongerenwerk ontbreekt echter. Zo weten we dat veel professionals uit het onderwijs en het jeugddomein op dit vlak handelingsverlegenheid ervaren (zie Azough, 2017; Platform JEP, 2019). De rol van professionals als medeopvoeders op het gebied van socialisatie (jongeren klaarstomen voor de bredere samenleving) en subjectificatie (jongeren begeleiden in het vormen van de eigen ik) is zeer relevant voor een gezonde ontwikkeling en kansengelijkheid (Biesta, 2017).

De huidige studie en visie op leeftijd

In het kader van het programma Positief Perspectief heeft de gemeente Amsterdam als doel dat alle kinderen en jongeren in Amsterdam weerbaar opgroeien en volop kansen krijgen om zich positief te ontwikkelen (Kukenheim, 2019). De versterking van het jongerenwerk is daarin een belangrijke pijler, mede omdat het jongerenwerk ten behoeve van deze opgave als een belangrijke partner wordt beschouwd. Een van de onderdelen waar de gemeente op in wil zetten is ontwikkeling en vernieuwing van het aanbod op identiteitsontwikkeling van jongeren. Ook vanuit het programma Weerbaar Amsterdam - Drugscriminaliteit van het Actiecentrum Veiligheid en Zorg (AcVZ) – waarin de gemeente samenwerkt met onder meer politie, Openbaar Ministerie, reclasseringsorganisaties en jeugdbescherming – zag men een opgave. Namelijk dat jongeren, voor een gezonde ontwikkeling, leren: wie ben ik, wat laat ik de wereld zien en hoe ziet de wereld mij? Als deze drie kernelementen van identiteit niet in balans zijn, levert dit kwetsbaarheid op. Een kwetsbaarheid die hen ontvankelijker kan maken voor de verleidingen van (drugs)criminaliteit. De wens bestaat om de kennis over begeleiden van jongeren in hun culturele identiteitsontwikkeling in te kunnen zetten en daarmee een pedagogische basis te ontwikkelen. Vanuit het AcVZ kwam daarom de opdracht om een toolbox te ontwikkelen, met handvatten voor jongerenwerkers om jongeren te helpen bij hun culturele identiteitsontwikkeling en hun weerbaarheid daarmee te vergroten. Het

Verwey-Jonker Instituut is gevraagd onderzoek te doen naar de ontwikkeling en implementatie van tools die jongerenwerkers kunnen gebruiken voor ondersteuning van culturele identiteitsontwikkeling bij jongeren. Het onderzoek heeft als doel om kennis op te halen en de praktijk van de jongerenwerkers van Swazoom Welzijn in Amsterdam Zuidoost te ondersteunen door middel van tools als het gaat om ondersteuning van jongeren op het gebied van identiteitsontwikkeling, met een bijzondere focus op ontwikkeling van een positieve culturele identiteit. De tools zijn door Stichting voor Interculturele Participatie en Integratie (S-ipi) ontwikkeld (Aarts, Mallouk & El Bazi, 2022), mede op basis van de resultaten van het onderhavige onderzoek.

Een belangrijke vraag van de gemeente is in welke fase in de ontwikkeling van jongeren het beste ondersteund kunnen worden in hun identiteitsontwikkeling door het Amsterdamse jongerenwerk. We zien dat onderzoek naar jongere jaren (vóór 12 jaar) schaars is, mede vanwege de brede consensus in de wetenschappelijke literatuur dat de actieve verkenning naar de betekenis van de eigen identiteit vaak begint vanaf midden adolescentie (14-15 jaar). Zoals eerder genoemd hangt dit sterk samen met grote ontwikkelingen van het jongerenbrein (Crone, 2009). Het zijn vooral deze jaren die in het teken staan van exploratie rondom het identiteitsvraagstuk. Een belangrijke naam binnen het veld van identiteitsontwikkeling James Marcia, een Amerikaanse ontwikkelingspsycholoog, heeft wel aandacht gehad op de vraag wat de jongere jaren betekenen voor de identiteitsontwikkeling. Hij laat zien dat er drie onderliggende psychosociale aspecten zijn die men als voorlopers kan zien voor een gezonde en sterke ontwikkeling later. Dit zijn: 1) het vertrouwen in ouderlijk support, 2) ontwikkelen van zelfvertrouwen en zelfeffectiviteit en 3) perspectief op de toekomst (Marcia, 1983). Waar het eerste aspect hoofdzakelijk betrekking heeft op het thuisdomein van kinderen, hebben het tweede en derde aspect betrekking op de bredere ontwikkeling van kinderen in alle domeinen en leefwerelden. In theorie zouden jongerenwerkers dan ook met name op de laatste twee aspecten in kunnen zetten in het kader van ondersteuning van jongeren in hun identiteitsontwikkeling. Tegelijkertijd betreft inzet op zelfvertrouwen,

zelfeffectiviteit en perspectief voor de toekomst een breder doel dan alleen identiteitsontwikkeling, en zal inzet op deze punten bij veel jongerenwerkers al integraal onderdeel zijn van hun visie op ondersteuning van jongeren in het algemeen. Tegelijkertijd is de vraag in hoeverre deze punten ook worden gezien in het handelingsperspectief van jongerenwerkers. Er zou dus een duidelijke overweging moeten worden gemaakt waar het accent komt te liggen als het gaat om inzet van het jongerenwerk in de identiteitsontwikkeling. Al met al is onze visie dat, aansluitend op de inzichten uit de literatuur, en behoefte van het jongerenwerk naar kennis en tools, vooralsnog het accent te leggen op de ondersteuning van jongeren vanaf begin en midden adolescentie, waarbij identiteitsontwikkeling als belangrijkste opgroeitopgave om de hoek komt kijken en in de ontwikkeling centraal komt te staan. Vanuit deze visie komt het accent van deze studie en de ontwikkeling van tools te liggen op adolescentie. Wel worden inzichten opgehaald hoe in de praktijk (bv. in het kinderwerk 5-12 jaar) al wordt omgegaan met het identiteitsvraagstuk en zal die kennis worden meegenomen in het onderzoeks- en ontwikkeltraject en de eindproducten.

Leeswijzer

Deze rapportage zal eerst ingaan op de methoden waarop het onderzoek is uitgevoerd (hoofdstuk 2). In het derde hoofdstuk beschrijven we de uitkomsten van de gedane literatuurverkenning (hoofdstuk 3.1) en de deskresearch (hoofdstuk 3.2). Vervolgens gaan we in hoofdstuk 4 in op de kennis die we hebben opgehaald met het jongerenwerk en in hoofdstuk 5 beschrijven we hetgeen we hebben opgehaald met de jongeren die zijn gesproken voor dit onderzoek. In hoofdstuk zes sluiten we vervolgens af met conclusies en onze visie op de verspreiding van de tools.

2 Methode

Het onderhavige project bestond uit verschillende fasen en kunnen worden geschaard onder 1) onderzoek en 2) ontwikkeling. De onderzoeksfase zijn we begonnen met een literatuurverkenning en deskresearch. Vervolgens zijn interviews afgenomen bij jongerenwerkers en jongeren. Aanvullend hebben observaties plaatsgevonden bij activiteiten van het jongerenwerk met jongeren. De ontwikkelfase bestond uit groepsgesprekken met jongerenwerkers, werksessies aan de hand van instrumentaria en reflectiesessies. We lichten de activiteiten hier kort toe.

2.1. Literatuurverkenning en deskresearch

Als eerst is in de wetenschappelijke literatuur gekeken naar factoren die een rol kunnen spelen in het bevorderen van de identiteitsontwikkeling van jongeren/adolescenten. De onderzoeksvraag die in onze zoektocht naar literatuur leidend was is als volgt geformuleerd: *Wat is bekend in de wetenschappelijke literatuur over de ondersteuning van jongeren in hun identiteitsontwikkeling vanuit het jongerenwerk en het onderwijs?* Hoewel we in het huidige project ons specifiek richten op het jongerenwerk, weten we uit eerder onderzoek (Day & Badou, 2019) dat op het thema van ondersteuning op identiteitsontwikkeling meer bekend is binnen het onderwijs dan binnen het jongerenwerk. Om die reden hebben we onze literatuurverkenning aangevuld met onderzoek naar ondersteuning van jongeren in en door het onderwijs. We hebben gekeken naar zowel nationale (Nederlandstalige) als internationale (Engelstalige) literatuur. Voor het verzamelen van literatuur hebben we gebruik gemaakt van drie databases: *Google Scholar*, *Web Of Science* en *Scopus*.

Alle drie de databases hebben een uitgebreide verzameling van peer-reviewed en interdisciplinaire wetenschappelijke artikelen. We hebben een aantal filters toegepast op de search om de bevindingen te specificeren en irrelevante artikelen zoveel mogelijk uit te sluiten. Zo hebben we ons beperkt tot de publicatiedatum uit de jaren 2010-2021 en wetenschappelijke artikelen en rapportages die de OESO-landen als uitgangspunt nemen. Ook hebben we de zoektocht gespecificeerd op jongeren met een migratieachtergrond door te zoeken naar etnische en culturele identiteit van jongeren uit culturele minderheidsgroepen. Vervolgens hebben we de artikelen gesorteerd op 'meest geciteerd' en van iedere database de eerste 25 artikelen gescreend op titel en abstract. In literatuuronderzoek wordt het aantal citaten als een goede indicatie beschouwd voor de relevantie van een artikel en voor het selecteren van relevante literatuur. In totaal zijn uiteindelijk 75 abstracts gescreend en daaruit 28 artikelen geselecteerd relevant voor ons project. Het merendeel hiervan (19) zijn -zoals verwacht- artikelen die betrekking hebben op het onderwijs en zeven onderzoeken hebben expliciet betrekking op bijdrage van het jongerenwerk op identiteitsontwikkeling van jongeren. De zoekopdrachten die we hebben uitgevoerd staan vermeld in tabel 1. De theorieën en concepten uit de literatuurstudie zijn in het vervolg gebruikt voor de ontwikkeling van de tools.

Tabel 1. Overzicht zoekstrings

Hoofdthema	Zoekstring
Onderwijs (NL)	(onderwijs*) AND (identiteitsontwikkeling* OR identiteitsvorming*) AND (ondersteuning* OR support* OR hulp*) AND (adolescenten* OR jongeren*) OR (interventie* OR program*)
Onderwijs (EN)	(education*) AND (identity develop* OR identity formation* OR identity process*) AND (support*) AND (adolescents* OR youngsters* OR youth*) OR (intervention* OR program*)
Jongerenwerk (NL)	(jongerenwerk*) AND (identiteitsontwikkeling* OR identiteitsvorming*) AND (ondersteuning* OR support* OR hulp*) AND (adolescenten* OR jongeren*) AND (interventie*)
Jongerenwerk (EN)	(youth work*) AND (identity development* OR identity formation* OR identity process*) AND (support*) AND (adolescents* OR youngsters* OR youth*) AND (intervention*)

Aanvullend op de literatuurstudie is een beknopte deskresearch gehouden naar actuele aanpakken en good practices uit de Nederlandse praktijk van het jongerenwerk als het gaat om ondersteuning van jongeren (in het specifiek jongeren met een migratieachtergrond) in hun identiteitsontwikkeling. Een internetsearch (onder meer de databank Effectieve jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut) en andere bij de onderzoekers bekende methoden zijn geraadpleegd. Uiteindelijk zijn vijf aanpakken bestudeerd op inhoud en vorm en zijn de elementen die daarin worden gebruikt als voorbeeld en inspiratie gebruikt voor de ontwikkeling van de tools.

2.2. Ophalen uit het veld

Om goed aan te kunnen sluiten op de specifieke situatie van het jongerenwerk van Swazoom Welzijn in Amsterdam Zuidoost zijn bij het jongerenwerk (jongerenwerkers, teamleiders en management) en jongeren observaties uitgevoerd en interviews afgenomen. Daarmee hebben we getracht beter zicht te krijgen op welke wijze in het jongerenwerk van Swazoom Welzijn al wordt gewerkt aan het versterken van (culturele) identiteitsvorming en welke ideeën en wensen er zijn om dit verder te versterken. Voor de interviews met jongeren en jongerenwerkers zijn interviewleidraden ontwikkeld (zie bijlage 1). Deze

interviews waren semigestructureerd van aard, omdat we enerzijds graag structuur willen aanbrengen in de wijze van interviewen en we anderzijds ruimte willen laten voor persoonlijke opvattingen en belevingen van onze respondenten. Elk interview duurde driekwartier tot een uur. Met consent (toestemmingsformulier) zijn de gesprekken opgenomen middels audioapparatuur en vervolgens uitgewerkt in verslagen.

2.2.1. Ophaalronde bij het jongerenwerk

Bij het jongerenwerk lag ten eerste de focus op participerende observaties met verschillende jongerenwerkers van Swazoom Welzijn. Deze methode bestaat uit het meedoen (participatie) met activiteiten in de natuurlijke omgeving van de participanten, deze te observeren en naar aanleiding daarvan met de participanten in gesprek te gaan. De participerende observaties hebben informatie opgeleverd over welke activiteiten onder welke omstandigheden plaatsvinden. In totaal hebben zes observaties plaatsgevonden: twee observaties gedurende activiteiten van het project Black Girls Magic, twee observaties gedurende activiteiten van het project Healthy Libi en twee observaties op middelbare scholen waar jongerenwerkers invulling geven in het kader van Jongerenwerk in school.¹ De taken van de onderzoekers waren als volgt:

- De onderzoeker observeerde wat de jongerenwerker concreet doet (gepland en niet gepland);
- De onderzoeker observeerde wat de jongere(n) concreet doet/doen;
- De onderzoeker observeerde wat dit oplevert.

1 Zie website: <https://jongerenwerk-in-school.nl/>

Hierbij hielden we rekening met de natuurlijkheid van de situatie, zodat jongeren en jongerenwerkers niet worden gestoord of worden beïnvloed in hun onderlinge interacties. Middels een observatiekader (zie bijlage 2) zijn de observaties gedetailleerd vastgelegd en geanalyseerd. De resultaten hiervan zijn in nauwe samenwerking tussen de onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut en de trainers van stichting Sipi gedaan, met als doel al in de beginfase de praktijkkennis mee te nemen in de ontwikkeling van de tools. Direct aan de observaties werden korte gesprekken gekoppeld in de vorm van een reflectie door de jongerenwerker(s) en jongeren (zie 2.2.2). De observaties hebben verder input geleverd voor diepte-interviews met de jongerenwerkers. In totaal zijn drie interviews afgenomen met drie individuele jongerenwerkers en één duo-gesprek met twee jongerenwerkers. Deze diepte-interviews waren bedoeld om op te halen wat jongerenwerkers doen op het gebied van ondersteuning van identiteitsontwikkeling van jongeren en waarom, wat al goed gaat en waar ze tegenaan lopen. Ook is stilgestaan bij wat jongerenwerkers nodig hebben om hun werk op dit vlak te versterken. Tot slot is in de laatste fase van het project een groepsinterview gehouden met het management van Swazoom Welzijn over de tot dan toe opgehaalde resultaten. Zodoende hebben we in deze fase met in totaal acht betrokkenen interviews afgenomen en zijn zes observaties uitgevoerd. Bij de observaties waren meerdere jongerenwerkers aanwezig die we later niet uitgebreid hebben geïnterviewd, maar voor, tijdens of na de activiteit dus wel om een korte reflectie hebben gevraagd. Ook deze input is vervolgens meegenomen in de analyses.

2.2.2. Ophaalronde bij jongeren

Naast het jongerenwerk zijn ook jongeren actief betrokken geweest bij het project. Door middel van diepte-interviews hebben we de ideeën en wensen van jongeren opgehaald van in totaal zes jongeren die met het jongerenwerk van Swazoom Welzijn te maken hebben (gehad). De jongeren zijn geworven via de jongerenwerkers en tijdens de participerende observaties. Met drie geïnterviewde jongeren hebben de onderzoekers eerder contact gehad via de

geobserveerde activiteiten, waarbij deze jongeren ook is gevraagd te reflecteren op de activiteiten en interacties met de jongerenwerker(s). De interviews op een later moment hebben daarbovenop meer diepgang opgeleverd. De jongeren die hebben deelgenomen aan de interviews hebben als dank voor deelname aan het onderzoek een cadeaubon gekregen van twintig euro.

De respondenten zijn jongeren van 18 jaar en ouder met – aansluitend op de bevolkingssamenstelling van de bevolkingsgroepen in Amsterdam Zuidoost – een Ghanese, Surinaamse, Caribische, Nigeriaanse en Nederlandse achtergrond. Drie jongeren hadden een bi-etnische achtergrond, van wie beide ouders een verschillende etnische achtergronden hadden ten opzichte van elkaar. In de interviews is aan de hand van een tijdlijn gesproken over de periode van hun late kindertijd tot aan nu. In deze biografische gesprekken zijn we samen met de respondenten op zoek gegaan naar ervaringen uit de verschillende leefdomeneinen (zoals thuis, school, straat en vrije tijd) die van invloed waren op de (culturele) identiteitsontwikkeling van jongeren. Thema's die aan bod zijn gekomen zijn als volgt:

- Verkenning van de eigen persoonlijke identiteit.
- Exploratie en betekenis van hun roots/culturele achtergrond.
- De mate van identiteitscohesie dan wel identiteitsconflict die ze ervaren.
- De rol van ervaren racisme/discriminatie op hun identiteit, hoe deze zaken door de jaren heen zich hebben ontwikkeld en ondersteuning die ze hebben gehad en/of hebben gemist (al dan niet door het jongerenwerk)..

Afsluitend hebben we de jongeren gevraagd naar tips en ideeën hoe het jongerenwerk jongeren beter kunnen ondersteunen in hun identiteitsontwikkeling.

2.3. Terugkoppeling naar praktijk en ontwikkelen van tools

In de laatste fase van het project zijn verschillende sessies georganiseerd waarin de resultaten uit het onderzoeksdeel (literatuurstudie, deskresearch, observaties en interviews) zijn teruggekoppeld aan een groep jongerenwerkers. Ook zijn deze sessies gebruikt om eerste ideeën omtrent de instrumenten en tools te presenteren en daar feedback op te krijgen. Er werd gesproken hoe (tussentijdse) bevindingen direct toepasbaar zouden zijn in de praktijk van Swazoom Welzijn én zijn de ideeën voor tools gedestilleerd.

In deze sessies zijn de trainers van Sipi met jongerenwerkers intensief aan de slag geweest om te oefenen met de ontwikkelde tools. In afstemming en dialoog met elkaar zijn instrumenten geselecteerd en op maat gemaakt voor de lokale context van het jongerenwerk in Amsterdam Zuidoost waarbinnen Swazoom Welzijn als jongerenwerkorganisatie opereert.

3 Literatuurverkenning en deskresearch

In dit hoofdstuk geven we als eerst een beknopte theoretische beschrijving van hoe de etnisch/culturele identiteit zich ontwikkelt en hoe jongeren hierbij ondersteund kunnen worden. Dit doen wij op basis van nationale en internationale studies en bestaande theorieën. Aanvullend op de literatuurstudie beschrijven we de uitkomsten van de deskresearch naar actuele voorbeelden en good practices uit de Nederlandse praktijk.

3.1. Theoretisch kader

In de beschrijving van een theoretisch kader baseren we ons hoofdzakelijk op de rol van onderwijs in ondersteuning van identiteitsontwikkeling, omdat er maar weinig onderzoek gedaan is naar de rol van het jongerenwerk in de ondersteuning van jongeren op dit gebied. De studies over de rol van onderwijs hebben we in deze literatuurstudie geïnccludeerd, omdat veel van de resultaten ook goed toepasbaar zijn op het jongerenwerk.

3.1.1. Etnische identiteitstheorie

Er bestaan verschillende theorieën over de ontwikkeling van de etnische identiteit bij het individu. De bekendste is die van Jean Phinney (1993). In het proces van identiteitsontwikkeling onderscheidt Phinney drie fasen: *exploration*, *resolution* en *affirmation* (Phinney, 1993). De drie fasen worden hierna afzonderlijk toegelicht.

Exploration

In de eerste fase is de etnische identiteitsbeleving vaag en weinig ontwikkeld. De jongere/het individu is niet of nauwelijks geïnteresseerd in zijn of haar etnische achtergrond en kenmerkt zich door een *lack of exploration* (Phinney, 1993). In deze fase gaan jongeren op zoek naar en worden zij blootgesteld aan informatie over de etnische groep waar zij toe behoren. *Exploration* bestaat uit het denken over je eigen identiteit, het praten met anderen daarover en het meedoen met activiteiten die representatief zijn voor de etnische groep waar de jongere in is opgegroeid (Syed et al., 2013). In deze fase vergroten jongeren hun kennis over hun etnische groep, en zullen ze hun etnische achtergrond beter gaan begrijpen. Hierdoor krijgen ze steeds beter begrip van wie zij zijn en waar ze vandaan komen (Umana-Taylor et al., 2014).

Resolution

De tweede fase kenmerkt zich door verkennen en uitproberen. Deze fase begint in de adolescentie, waarin toenemende twijfel ontstaat over het vertrouwde, de sociale druk toeneemt om keuzes te maken en het oordeel van leeftijdgenoten belangrijker wordt (Phinney, 1993). Deze fase staat in het teken van het vinden van antwoorden op vragen over hoe jongeren zich voelen ten opzichte van hun etnische achtergrond. *Exploration* en *resolution* kunnen cyclisch verlopen: wanneer jongeren in de fase van *resolution* duidelijk krijgen hoe zij zich voelen ten opzichte van hun etnische achtergrond, kunnen zij ook verder hun etniciteit verkennen door bijvoorbeeld deel te nemen aan activiteiten die hun kennis over hun etniciteit vergroot (Umana-Taylor et al., 2014).

Affirmation

Exploratie, verkennen en uitproberen lopen over naar een laatste fase waarin keuzes worden gemaakt en bindingen worden aangegaan zodat er een sterk en gezond etnisch identiteitsbesef ontstaat (Phinney, 1993). Dit besef kenmerkt zich door een accepterende, maar ook kritische houding tegenover de eigen etnische achtergrond en groep. De etnische identiteit maakt op een vanzelfsprekende manier deel uit van het individu, zonder ontkenning of overdrijving (Phinney, 1993).

In-breadth, in-depth en reflective exploration

Exploratie van de etnisch-culturele identiteit kan op verschillende manieren vorm krijgen. Verhoeven, Poorthuis en Volman (2019) beschrijven drie fasen die het proces van exploratie in de identiteitsvorming illustreren: *in-breadth* (breedte), *in-depth* (diepte) en *reflective exploration* (reflectief). Waar het bij exploratie in de breedte gaat om het onderzoeken van verschillende identiteitsposities, gaat het bij exploratie in de diepte om het dieper onderzoeken van een specifieke deelidentiteit. Deze fasen verlopen cyclisch, en maken voornamelijk onderdeel uit van de ontwikkelingsfasen *resolution* en *affirmation*, waar in de fase van *resolution* meer nadruk ligt op *in-breadth* en *in-depth exploration*, en in de fase van *affirmation* meer nadruk ligt op het reflecteren op zelfinzichten.

3.1.2. Identiteitsontwikkeling als ontwikkelingstaak en de invloed van de omgeving

Een belangrijke naam op het gebied van identiteitsontwikkeling is de Deens-Amerikaanse psycholoog Erik Erikson. Erikson veronderstelt dat identiteitsvorming een ontwikkelingstaak is, waarbij individuen met name in de adolescentiefase de kerntaak hebben om een coherente identiteit te vormen. Daarnaast is identiteitsontwikkeling volgens Erikson ook een product van een voortdurende interactie tussen het individu en de sociale omgeving. Zowel

verwachtingen uit de sociale omgeving als interne processen brengen jongeren ertoe meer volwassen en zelfstandig gedrag te ontwikkelen, zich een beeld te vormen van wie ze zijn, hoe ze in relatie staan tot anderen, van de waarden en ideologieën waar ze achterstaan en van wat ze in de toekomst willen doen (Erikson, 1968). Volgens Erikson hangt de mate waarin een etnische identiteit gevormd wordt af van de mogelijkheden die de sociaal-culturele context biedt. Een omgeving die stimulerend is en kansen biedt om de eigen identiteit op een gezonde manier te kunnen ontdekken zal leiden tot gunstige uitkomsten. Mogelijkheden die de sociaal-culturele omgeving kan bieden om jongeren te ondersteunen in de identiteitsvorming worden in de volgende paragraaf kort beschreven. Hoewel gezin en familie een belangrijke rol spelen dit proces, focussen we hier – in verband met de scope van ons onderzoeksproject – op de rol van het onderwijs en het jongerenwerk.

3.1.3. Ondersteuning vanuit de sociaal-culturele context bij identiteitsvorming

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk is beschreven bestaat er veel meer onderzoek naar identiteitsontwikkeling en de rol van het onderwijs ten opzichte van het jongerenwerk. In de ontwikkeling van kennis en tools bij het jongerenwerk zullen we daarom gebruik maken van deze bestaande kennis, door ook rekening te houden met het verschil tussen de twee domeinen zoals de schoolcontext en de plicht om onderwijs te volgen. Desalniettemin zullen elementen goed toepasbaar zijn voor het jongerenwerk, juist ook vanwege de toenemende mate van samenwerking tussen het jongerenwerk en onderwijs.

In de wetenschappelijke literatuur wordt onderwijs gezien als een belangrijke context waarbinnen jongeren hun identiteit ontwikkelen én daarin ondersteund kunnen worden (zie bijvoorbeeld Branch, 2020; Flum & Kaplan, 2012; Kaplan & Flum, 2012; Matthew et al., 2014; Verhoeven et al., 2019). Leren en identiteitsontwikkeling gaan hand in hand, en kan niet los van elkaar gezien worden. Zo concluderen Matthews en collega's (2014) dat slecht presterende

leerlingen gemotiveerder voor school kunnen raken wanneer zij zichzelf als onderdeel gaan zien van de school en de academische gemeenschap. Identiteitsontwikkeling van jongeren zou daarom ook een belangrijke plek moeten krijgen in het onderwijs.

School is een belangrijke plek waar jongeren bij elkaar komen en waar sociale interactie hun identiteitsontwikkeling stimuleert (Harrell-Levy & Kerpelman, 2010). Volgens verschillende onderzoekers zou binnen het onderwijs actief aandacht besteed moeten worden aan de identiteitsontwikkeling van jongeren. Zo houdt Ligorio (2010) een pleidooi om leerlingen te stimuleren om hun gedachten en gevoelens over zichzelf onder woorden te brengen – of in andere woorden – hun identiteit uit te drukken. Naast dat leerlingen hierdoor bewuster worden van hun gedachten en gevoelens, stimuleert de onderlinge interacties dat jongeren kritischer naar hun zelfinzichten gaan kijken met de feedback die ze geven én krijgen. Een voorwaarde om jongeren op deze manier hun identiteit te laten verkennen, is dat de leerlingen zich onderling verbonden voelen met elkaar en zich bij elkaar op hun gemak voelen (Harrell-Levy & Kerpelman, 2010).

Recentelijk deed Branch (2020) onderzoek naar hoe binnen het onderwijs actief aandacht besteed kan worden aan de identiteitsontwikkeling van jongeren, en ontwikkelde een pedagogische tool om docenten in het middelbare onderwijs te helpen hun leerlingen meer inzichten te geven in de etnische groep waar ze in opgegroeid zijn. Ook hier geldt dat, alhoewel deze tool specifiek ontwikkeld is voor de onderwijscontext, het ook concrete handelingsperspectieven kan bieden voor jongerenwerk. In deze tool worden vier verschillende werkvormen/thema's onderscheiden, die we hieronder uiteenzetten.

1. Contact maken met families van leerlingen over etniciteit

Dit thema en bijbehorende werkvorm staan in het teken van het verkennen van de etnisch-culturele groep waar de jongere toebehoort, en dan specifiek over het verbreden en verdiepen van zelfinzichten over hun etnische achtergrond.

Hierbij werkt de docent nauw samen met de ouders van leerlingen. Branch (2020) illustreert met goede voorbeelden van respondenten uit zijn onderzoek hoe een docent handvatten kan bieden aan leerlingen om hun etniciteit te verkennen. Zo beschrijft Branch (2020) dat een docent een project opzette dat in het teken stond van het onderzoeken van het land van herkomst van de leerlingen. Andere vakken, zoals wiskunde en geschiedenis, werden ook in dit project geïntegreerd. Als onderdeel van dit project kregen de leerlingen de opdracht de taal, geschiedenis, tradities, kosten van levensonderhoud, problemen en gebruiken van de etnische groep te onderzoeken. De docent betrok de ouders van de leerlingen bij dit project, door de leerlingen de opdracht te geven met hun ouders een familiewapen te maken, of een ander symbool dat representatief is voor de etnische groep. Ook organiseerde de docent een bijeenkomst waarvoor alle leerlingen en hun families zelf eten meenamen, behorend bij de etnische cultuur (Branch, 2020).

2. Het gesprek aangaan met leerlingen over etnische identiteit

Deze werkvorm stimuleert leerlingen ook hun etnische achtergrond te verkennen, maar hier ligt de focus meer op het reflecteren op zelfinzichten van leerlingen over hun etnische achtergrond. In deze werkvorm ligt de focus op het aangaan van het gesprek over (problemen rondom) etniciteit. Hierbij kan gedacht worden aan onderwerpen als racisme, discriminatie en etnisch profileren. Dit zijn onderwerpen die docenten liever vermijden omdat dit frustraties op kan roepen bij jongeren. Branch (2020) beschrijft echter, op basis van de gesprekken die hij hierover met verschillende docenten gehad heeft, dat het goede gesprek aangaan juist positieve reacties bij jongeren op kan leveren. Jongeren krijgen hierdoor inzicht in verschillende standpunten en vooroordelen kunnen weggenomen worden. Ook worden jongeren zich bewust van het feit dat er meer jongeren zijn met dezelfde gedachten, vragen en worstelingen. Jongeren leren op deze manier een pittige discussie aan te gaan over een uitdagend onderwerp. Ze leren dat een discussie eigen standpunten kan verrijken. Volgens Branch (2020) kunnen deze discussies jongeren helpen om een beter beeld te krijgen van hun etnische identiteit. Wie zijn ze, waar komen

ze vandaan, wat brengt dit mee in de samenleving waar ze leven, en wie willen ze graag zijn? De discussies kunnen vragen met zich meebrengen die verband houden met etniciteit, waar de docent antwoord op kan geven. Bijvoorbeeld een uitleg van een concept als etnisch profileren. Doordat het lastige gesprek over maatschappelijke problemen aangegaan wordt, ontwikkelen jongeren een eigen perspectief omtrent deze vraagstukken. Als docent is het belangrijk om een aantal gedragsregels op te stellen die de discussies in goede banen kan leiden (Branch, 2020).

3. Het begeleiden van leerlingen bij het verkennen van de geschiedenis, tradities en gewoonten van de etnische groep waar ze toebehoren
Ook deze werkvorm staat in het teken van het begeleiden van leerlingen in het verkennen van de eigen etnisch achtergrond, door zelfinzichten te verdiepen en verbreden. Het doel van deze werkvorm is dat leerlingen de kennis opdoen over geschiedenis, tradities en gewoonten van de gemeenschap waar zij in opgegroeid zijn, maar ook van gemeenschappen over de hele wereld (Branch, 2020).

Branch (2020) geeft hierbij een voorbeeld van een docent die les gaf uit *The National Curriculum Standards* voor Social Sciences, een lesprogramma waar in een van de hoofdstukken centraal staat hoe je cultuur in het onderwijs implementeert. De docent liet de leerlingen een essay schrijven over een gedenkwaardig feest of traditie binnen hun familie. De docent bundelde alle verhalen in een boek die alle leerlingen kregen. De leerlingen mochten zelf een gebeurtenis kiezen waarover ze wilden schrijven, omdat elke leerling zich in een ander fase van identiteitsontwikkeling begeeft.

4. Leerlingen kennis laten maken met rolmodellen die veel belang hechten aan sociale rechtvaardigheid
Deze werkvorm kan een bijdrage leveren aan de bevestiging van de etnische identiteit, doordat het gebruik van rolmodellen in deze werkvorm centraal staat. Volgens Branch (2020) zijn rolmodellen erg belangrijk voor jongeren

in hun identiteitsontwikkeling. Rolmodellen zijn personen met vergelijkbare achtergrondkenmerken als de jongere, zoals etnische achtergrond, die een voorbeeldfunctie kunnen hebben voor de jongere.

Branch (2020) illustreert de werkvorm door de lessen van een geïnterviewde docent te beschrijven. De docent vroeg de leerlingen mensen met dezelfde etnische achtergrond te interviewen over de geschiedenis van de etnische gemeenschap, met als doel leerlingen kennis te laten maken met rolmodellen. De leerlingen werden ook gevraagd de respondenten te bevragen over wat zij vonden van cheap labor. De interviews werden klassikaal besproken, om leerlingen kennis te laten delen over de verschillen etnische gemeenschappen. Ook vroeg de docent de leerlingen hun ervaringen met het interviewen te delen met heel de school, door een presentatie te geven. De leerlingen gaven presentaties over de geschiedenis van de etnische gemeenschap waar ze in opgroeiden, en hoe deze gemeenschap tegen cheap labor aan kijkt. Doel van deze les was om leerlingen inzichten te geven in de verschillende perspectieven vanuit de verschillende etnische gemeenschappen op dit onderwerp. De docent benadrukte dat de docenten het delen van de ervaringen van de leerlingen waardeerden, maar ook dat zij als docenten de etnische gemeenschap respecteren. De geïnterviewde docent uit dit voorbeeld merkte dat de aanwezigheid van leerlingen in zijn lessen verbeterde met dat hij waardering toonde voor de verschillende etnische achtergronden van de leerlingen.

Na deze lessen liet de docent de leerlingen ook kennis maken met rolmodellen op het gebied van sociale rechtvaardigheid – mensen die het positieve verschil maken in de samenleving, doordat ze zich uit durven te spreken tegen sociale onrechtvaardigheid. Branch (2020) benadrukt dat docenten rolmodellen kunnen uitnodigen die opstaan voor sociale rechtvaardigheid en trots zijn op de etnische gemeenschap waar ze onderdeel van zijn. Deze rolmodellen kunnen een rol spelen in de bevestiging van de etnische identiteit van de jongeren, door sociale onrechtvaardigheid (zoals racisme en etnische profilering) ter discussie te stellen.

3.1.4. De rol van taal in identiteitsontwikkeling

Cummins Hu, Markus en Montero (2015) deden onderzoek naar de rol van positieve bevestiging van de etnische identiteit in academische prestaties, en dan specifiek in geletterdheid. In dit onderzoek wordt geconcludeerd dat jongeren zich meer betrokken voelen bij onderwijs gericht op het verwerven, verwerken en gericht gebruiken van informatie (geletterdheid), wanneer de tekst hun etnische identiteit op een positieve manier bevestigt (Cummins et al., 2015). In onderwijs waarbij doorgaans de culturele norm in teksten beschreven wordt, is het daarom goed om ook aandacht te besteden aan een diversiteit aan verhalen waarin verschillende culturele achtergronden centraal staan.

Sinai, Kaplan en Flum (2012) onderzochten in hoeverre een taalles ook kon dienen als een begeleiding bij leerlingen in hun identiteitsontwikkeling. Hoewel dit niet voor alle leerlingen gold, kon het gezamenlijk lezen van en praten over een gedicht over iemands jeugd, in combinatie met opdrachten waarin bijvoorbeeld de bijvoeglijke naamwoorden in het gedicht moesten worden vervangen, leerlingen helpen om te reflecteren op wie zij zelf zijn en willen worden. Omdat deze opdracht over de leerlingen zelf ging, ervoeren leerlingen deze opdracht als betekenisvol (Sinai et al., 2012).

3.1.5. Ondersteuning vanuit het jongerenwerk bij identiteitsontwikkeling

Naast dat er binnen het onderwijs ondersteuning geboden kan worden in de identiteitsontwikkeling van jongeren, kunnen naschoolse activiteiten (zoals jongerenwerk) hier ook een belangrijke bijdrage in leveren, omdat dit – naast school – een belangrijke plek is waar jongeren contacten met elkaar leggen (Jones & Deutsch, 2013). Hierbij is het belangrijk de activiteiten leeftijdsgericht in te richten. De wat jongere jongeren (10-15 jaar) hebben meer baat bij sturing van professionals in het aangaan van sociale contacten. Professionals kunnen bijvoorbeeld het aangaan van sociale contacten aanmoedigen door nieuwe jongeren te betrekken bij de al bestaande groep. De oudere jongeren hebben

meer behoefte aan autonomie; professionals kunnen bij deze groep jongeren dus beter op de achtergrond blijven als het gaat over de sociale interactie tussen de jongeren (Jones & Deutsch, 2013).

3.2. Deskresearch

In deze paragraaf beschrijven we een aantal praktijkvoorbeelden van interventies gericht op ondersteuning van jongeren bij (culturele/etnische) identiteitsontwikkeling, ingezet vanuit het jongerenwerk. Hierbij geven we een aantal goede voorbeelden, waarbij we vooral nadruk leggen op concrete handelingsperspectieven. Dit overzicht met *good practices* heeft gediend als inspiratie voor de ontwikkeling van tools voor jongerenwerkers in de ondersteuning van jongeren, en is daarmee niet uitputtend.

3.2.1. Alleen jij bepaalt wie je bent

Speciaal voor sporttrainers heeft Movisie de training *Alleen jij bepaalt wie je bent*² ontwikkeld, die jongeren met een migratieachtergrond actief begeleiden bij hun identiteitsontwikkeling (Avric, Steekelenburg & Achahchah, 2017). Een aantal concrete voorbeelden uit deze training, die gebruikt kunnen worden in ondersteuning van jongeren in hun identiteitsontwikkeling, zijn:

- De houding van de coach: Als eerst is het van belang om de deelnemers vragen te stellen; je moet de jongeren niet proberen te overtuigen, dat werkt averechts. Veel jongeren zijn niet uit zichzelf bewust van hun identiteit. Door de coaches de juiste vragen te laten stellen, worden jongeren bewust gemaakt van het belang van een sterke identiteit. Verder wordt een goede houding gekenmerkt door gelijkwaardigheid; als je als coach laat zien dat je niet alwetend bent, versterk je een gelijkwaardige relatie

² Dit programma biedt jongeren van 12 tot 18 jaar uit het praktijkonderwijs of de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO een gestructureerde vrijetijdsbesteding.

met de jongeren. Een gelijkwaardige relatie krijg je door een OEN-houding: open, eerlijk en nieuwsgierig. Verder is het belangrijk om aan te sluiten bij de leefwereld van de jongeren.

- Bewustwording: ten eerste is het van belang dat de coach bewust is van de identiteit van de jongeren; waar is deze identiteit uit opgebouwd? Daarnaast heeft een coach een rol in het begeleiden van jongeren in het bewustwordingsproces van hun eigen identiteit. Belangrijk hierbij is om de jongeren hierover vragen te stellen en daarmee een spiegel voor te houden.
- Om te signaleren welke jongeren extra ondersteuning bij identiteitsontwikkeling kunnen gebruiken, kan de jongerenwerker gebruik maken van een signaleringsinstrument. Een voorbeeld van een signaleringsinstrument is het GGG-model, waarbij de jongerenwerker een schema invult met informatie over de gebeurtenis, het gedrag en het gevolg. Dit instrument is een eenvoudige en handige manier om gedrag te analyseren, door de boodschap van het gedrag helder te krijgen en zo mogelijkheden in beeld te krijgen om het gedrag te veranderen.
- Om jongeren inzicht te geven in de mate van eigenwaarde, kan er gebruik worden gemaakt van het zes componenten model. Dit model geeft weer hoe het zelfbeeld van de jongere opgebouwd is. Het model bestaat uit de volgende zes componenten:
- Positief identiteitsgevoel (je staat positief tegenover jezelf)
 1. Betekenis (je hebt het gevoel dat de keuzes die je maakt betekenis hebben, zinvol zijn en aansluiten bij je opvattingen, waarden en gedragingen).
 2. Competentie (je hebt vertrouwen in je eigen vaardigheden).
 3. Zelfbeschikking (je kunt en durft keuzes te maken over je eigen leven).
 4. Impact (je hebt het gevoel dat de keuzes die je maakt, invloed hebben om je ontwikkelproces).
 5. Groepsoriëntatie (het besef dat je uitmaakt van een gemeenschap).
- Om de jongeren inzicht te geven in de zaken waaruit hun identiteit is opgebouwd, kun je een identiteitscirkel laten maken. De jongere schrijft in een cirkel in pizzapunten op wat hij/zij belangrijk vindt, en duidt de mate van belangrijkheid aan met de grootte van het pizzapunt.

3.2.2. BOUNCE

BOUNCE is een preventief programma dat gewelddadige radicalisering onder jongeren in een vroeg stadium tegen moet gaan. Het doel van deze interventie is om de veerkracht van (kwetsbare) jongeren te versterken ten aanzien van radicale invloeden (Hermens, Kapel, van Wonderen & Booijsink, 2016).

Een aantal concrete voorbeelden uit BOUNCE, die specifiek gericht zijn op ondersteuning bij identiteitsontwikkeling van jongeren³:

- Een brainstorm over het concept cultuur. De jongerenwerker schrijft de woorden die jongeren associëren met cultuur op een flipover. Duidelijk zal zijn dat cultuur in een brede zin kan worden opgevat.
- Een oefening om jongeren inzicht te geven dat identiteit vaak gevormd wordt door onszelf af te zetten tegen een andere groep, maar dat het soms beter is om overeenkomsten te zoeken in plaats van verschillen. De jongeren worden verdeeld in 2 groepen. De ene groep krijgt de opdracht om stoelen op elkaar te stapelen, de andere groep krijgt de opdracht om stoelen tegen de muur aan te zetten. Beide groepen weten niet wat de opdracht is van de andere groep. Als de groepen communiceren en samenwerken, stapelen ze de stoelen op elkaar tegen de muur. Na de oefening wordt er geëvalueerd.
- Een oefening om te laten zien dat je uit verschillende deelidentiteiten steun kan halen. Als iemand wegvalt, zijn er andere bronnen van steun. De jongerenwerker hangt stickers in de ruimte op, waarvan elke sticker een levensdomein representeert (familie, vrienden, vrijetijdsbesteding). De jongeren moeten bij een domein gaan staan welke hun voorkeur heeft. De jongerenwerker stelt vragen als: tegen wie kijk je op, wie is een rolmodel voor jou, van wie ontvang je hulp/advies?

3 Voorbeelden afkomstig uit Christiaens, B., Hardyns, W. & Pauwels, L. (2018). Evaluating the BOUNCEup tool: Research findings and policy implications

3.2.3. Diamant

Diamant is een cultuurspecifieke aanpak voor jeugdigen (12-27 jaar), gericht op ondersteuning van een positieve identiteitskeuze en vergroten van weerbaarheid tegen extremistische invloeden (Meijer & Winter-Kocak, 2018⁴; Salama, Aarts & Lucassen, 2020). De aanpak is in het bijzonder voor jongeren en jongvolwassenen (12-23 jaar) met een islamitische en migratieachtergrond, die duale identiteitsconflicten hebben en daardoor kwetsbaar zijn voor radicalisering (Salama et al., 2020). Deelnemers worden gecoacht en getraind op domeinen als duale identiteit, competenties en morele vorming en coping. Diamant is voor jongeren helpend om te begrijpen wat belangrijke verschillen zijn tussen de herkomstcultuur en de mainstream Nederlandse cultuur. Het helpt hen de kloof tussen thuis, school en samenleving te begrijpen. Begrijpen kan beter hanteerbaar maken, zodat jongeren hun toevlucht niet hoeven te nemen in straatcultuur (Meijer & Winter-Kocak, 2018).

Werkzame elementen zijn (Aarts, 2020; Salama et al., 2020):

- Trainers met migratieachtergrond: zijn rolmodel, bieden jongeren gelegenheid tot herkenning, erkenning en gelijkwaardigheid.
- Door het delen van verhalen, herkenning vinden bij elkaar.
- Opdracht over afkomst en herkomst: denken, reconstrueren van eigen geschiedenis, familiegeschiedenis, voorgeschiedenis, migratiegeschiedenis en -motief, door ook in gesprek te gaan met familie, maar ook met de trainer en andere jongeren. De jongeren een stamboom laten maken en hierover een korte presentatie geven.
- Opdrachten over verschillende (deel)identiteiten: er eerst individueel over denken, mindmap-achtige identiteitsspinnen maken en er vervolgens

korte presentatie (pitch) over geven in de groep: delen, uitwisselen, uiten, onderling bevragen.

- Diamantquiz: positie bepalen in herkenbare dilemma's aan de hand van soap-achtig verhaal van enkele (in dit geval islamitische) jongeren. Keuzes maken en daarop reflecteren, met elkaar uitwisselen.
- Opdracht om belangrijkste normen en waarden te benoemen. Waarden/normen waarmee de jongeren worden opgevoegd versus die mainstream zijn in Nederland: je ouders begrijpen en je eigen worsteling en verwarring begrijpen.
- Situationele identiteit: individuele invuloefening van kenmerken of die bij je passen en of je dat tot je identiteit rekent: bevordert bewustzijn van kunnen kiezen.

4 DIAMANT is erkend door de Erkeningscommissie Justitiële interventies en beoordeeld als goed onderbouwd, zie <https://www.justitieinterventies.nl/erkende-interventies-a-z?page=1> en <https://www.nji.nl/interventies/diamant>. Salama, Aarts, Lucassen (2020), Identiteit en weerbaarheid bij kwetsbaarheid voor radicalisering. Justitiële Interventies

3.2.4. My Identity

My Identity is een groepscursus (max 10 deelnemers) voor meisjes met een niet-westerse migratieachtergrond van 13-18 jaar die lichte psychosociale problemen ervaren (NJI, 2014)⁵. De cursus heeft als doel psychische problemen bij deze groep te voorkomen, door meisjes met een bi-culturele achtergrond te ondersteunen in het ontwikkelen van een positieve identiteit. Een aantal concrete voorbeelden uit deze training, die gebruikt kunnen worden in ondersteuning van jongeren in hun identiteitsontwikkeling:

- Bewustwording van de meisjes van welke waarden en normen belangrijk zijn voor hen en voor de voor hen belangrijke personen en hen kennis laten maken met de waarden en vormen van andere gezinnen en culturen. Dit kan bijvoorbeeld vorm worden gegeven door aan de hand van foto's en muziek in subgroepen te discussiëren over rolmodellen. Wat zouden de jongeren wel of niet over willen nemen van deze rolmodellen?
- Rollenspel waarbij meisjes gestimuleerd worden na te denken over wat ze belangrijk vinden in een relatie. Resultaat van de les is dat er geoefend is met onderhandelingsvaardigheden en de meisjes weten waar ze informatie rond huwelijk en seksualiteit kunnen vinden.
- Een bijeenkomst over veerkracht met als doel dat de meisjes kennis krijgen over veelvoorkomende psychische problemen bij meisjes van hun leeftijd. Resultaat van de les is dat de meisjes weten wat stress is en tips hebben gekregen hoe hier mee om te gaan. Er is stilgestaan bij gevolgen van wel/niet bespreken van problemen. Doel van de les is ook dat de meisjes weten waar ze meer informatie/hulp kunnen krijgen bij psychische problemen. Onderdeel van deze bijeenkomst kan een ontspanningsoefening zijn.

⁵ My Identity is niet meer opgenomen in de interventiebank van het NJI, omdat de erkenning van de interventie is verlopen en de ontwikkelaar ervoor gekozen heeft de interventie niet in te dienen voor herbeoordeling.

- Een bijeenkomst over positief denken. Het doel van deze bijeenkomst is dat de deelnemers negatieve gedachten kunnen herkennen en weten wat de relatie tussen denken, voelen en doen is. Daarnaast is het doel dat de meisjes weten hoe zij storende gedachten kunnen omzetten in helpende gedachten, en weten hoe zij hulp kunnen vinden als zij storende gedachten blijven houden. Deze bijeenkomst kan vormgegeven worden door een werkvorm waarbij de groepsleider een komische gebeurtenis verteld, vol negatieve gedachten. De deelnemers moeten deze gedachten herkennen en verplaatsen door een positieve gedachte.

3.2.5. Methodiek werken met diversiteitskaarten (voor jongerenwerkers)

Wat betekent diversiteit en inclusie voor jongerenwerk? Hoe kunnen jongerenwerkers alle jongeren het gevoel geven dat ze er mogen zijn, dat ze erbij horen en dat ze gewaardeerd worden? Wat doet pesten, uitsluiting en discriminatie met jongeren? Diversiteitskaarten is een methodiek die ingezet kan worden bij diversiteits- en inclusievraagstukken, om daarmee diversiteit zichtbaar en werkbaar te maken binnen organisaties, bij visieontwikkeling, bij teams en ook bij individuele personen.⁶ Deze methodiek kan gebruikt worden om bijvoorbeeld jongerenwerkers bewust te maken van inclusie en diversiteitsvraagstukken in hun werk met jongeren. De set kaarten bestaat uit 18 thema's die in de loop der jaren regelmatig naar voren kwamen als meest wezenlijke elementen van onze identiteit. De thema's zijn: gender, levensfase, tijd(sbesteding), levensbeschouwing, relationele status, geografische afkomst, seksuele gerichtheid, klasse, beroepsgroep, taal, IQ, migratieachtergrond, etniciteit, fysieke mogelijkheden, karakter/psyche, gezinspositie, taal en leerstijl.⁵ De methodiek is ontwikkeld door Marten Bos en overgedragen aan Bureau Vie.⁷

⁶ Verkregen via: [Product: Diversiteit Kaarten \(oudoost.nl\)](https://product.diversiteitkaarten.oudoost.nl)

⁷ Verkregen via: [Bureau Vie](https://bureauvie.nl).

De methodiek vergroot het bewustzijn van de veelheid aan identiteiten en achtergronden. Aan de hand van de diversiteitskaarten wordt er ruimte en openheid gecreëerd om verhalen te delen, met overeenkomsten en verschillen.

Hogeschool Inholland deed onderzoek naar de leergang Ik zie, ik zie wat jij niet ziet (Bazaggou, Ebert & Geurts, 2020). Dit is een leergang die verdieping biedt op het gebied van diversiteit en inclusie en ontwikkeld wordt voor medewerkers van gemeente Amsterdam. In deze leergang wordt er gebruik gemaakt van de methodiek Diversiteitskaarten. In het onderzoek komt naar voren dat een sessie met diversiteitskaarten vooral bijdraagt aan het vergroten van de kennis van de deelnemers over alles wat te maken kan hebben met diversiteit, inclusie en intersectionaliteit. Het geeft deelnemers inzichten in alle mogelijke aspecten die ook behoren tot directe en indirecte diversiteit. Daarnaast levert deze methodiek een bijdrage aan het bewustzijn van deelnemers over onderlinge overeenkomsten en versterkt het de onderlinge band van de deelnemers, omdat er veel persoonlijke verhalen gedeeld worden (Bazaggou, Ebert & Geurts, 2020).

4 Jongerenwerkers

In dit hoofdstuk beschrijven we wat we uit de interviews met jongerenwerkers opgehaald hebben. Als eerste geven we een korte beschrijving van de jongerenwerkers die we hebben gesproken: wat voor taken hebben ze binnen hun werk, wat zijn de drijfveren en met welke groepen komen ze in aanmerking (4.1). Vervolgens beschrijven we hoe de jongerenwerkers in hun contacten met jongeren te maken hebben met identiteitsvraagstukken, hoe jongeren in het specifiek hun culturele identiteit beleven, en in hoeverre jongeren conflicten ervaren in hun meervoudige identiteit (4.2). In de slotparagraaf beschrijven we hoe jongerenwerkers de rol van het jongerenwerk zien in ondersteuning van het jongerenwerk, welke aanpakken ze gebruiken om jongeren in hun identiteitsontwikkeling te stimuleren en welke ondersteuningsbehoeften er zijn om jongeren te kunnen ondersteunen in hun identiteitsontwikkeling (4.3).

4.1. De jongerenwerkers en hun doelgroep

We hebben in totaal 5 jongerenwerkers gesproken, waarvan één gesprek een duo-interview. De jongerenwerkers hebben allen een achtergrond in sociaal werk of pedagogiek. De meest ervaren jongerenwerker doet het werk al vijftien jaar, de minst ervaren jongerenwerker is inmiddels een paar jaar bezig en is als stagiaire binnengekomen bij Swazoom Welzijn. De jongerenwerkers zijn actief op verschillende domeinen van het werk: op school, in de wijk, in het buurthuis, kinderwerk, meidenwerk en ambulant. Verder combineren velen (lichte) individuele coaching met groepsaanbod. Voor dat laatste bestaan er verschillende type aanbod: van sport, tot lessen over Black History en begeleiding op school. De drijfveren van de jongerenwerkers zijn divers: de ene noemt het purpose, de reden waarom we hier op aarde zijn (anderen helpen) en betreft

het op haar spiritualiteit, de ander geeft aan dat die er voldoening uithaalt om als jongerenwerker te werken, en dat het hem ook goed afgaat. Allen noemen de bijdrage die ze in hun werk leveren aan de groei van kinderen en jongeren. Een jongerenwerker vindt het heel fijn dat ze specifiek in Amsterdam Zuidoost werkt, omdat ze daarmee kinderen helpt die 'op haar lijken' en daarmee herkenning kan bieden aan kinderen en jongeren uit maatschappelijk gemarginaliseerde groepen.

Op de vraag met wat voor jongeren de jongerenwerkers te maken hebben in hun dagelijks werk wordt gevarieerd geantwoord. Volgens de jongerenwerkers is het vooral een dynamische en diverse doelgroep, bestaand uit veel jongeren van kleur, van de tweede en derde generatie met een Surinaamse, Caribische, Nigeriaanse en Ghanese achtergrond. Tegelijkertijd zitten er ook veel jongeren bij met bi-etnische achtergronden, waarvan ouders niet dezelfde achtergrond hebben. Verder heeft armoede een belangrijke impact in het leven van velen, jongeren die doorgaans niet naar betaalde hobby-activiteiten kunnen zoals sport of cultuur. Jongens op straat en meiden die na school weinig te doen hebben. Wat ook opvalt is dat een deel van de jongeren, en dan met name jongens, te weinig positieve vaderfiguren hebben in hun omgeving. Daarbij wordt gezegd dat dat niet per definitie tot problemen hoeft te leiden, maar dat het vaak wel als een risico wordt gezien. Ook juist de combinatie met de armoede in de wijken en dat jongens zich niet kunnen spiegelen aan positieve mannelijke rolmodellen.

Een jongerenwerker beschrijft de type jongeren waar hij mee werkt aan de hand van een drielaags piramide-model, met als uitgangspunt de frequentie en intensiteit van de contactmomenten. Hij beschrijft de laag onderaan de piramide als 'jan en alleman'. Dit zijn jongeren die je in de wijk, op straat, bij de inloop of op straat ziet. Jongerenwerkers maken enkel vluchtig contact met deze jongeren. De volgende laag bestaat uit jongeren die iets meer willen en

wellicht ook meer ondersteuning nodig hebben. Het contact op dit niveau is minder vrijblijvend. De contacten vinden vaker plaats. De laatste laag bestaat uit jongeren die structureel meedoen aan de projecten, echt iets willen leren en zich willen ontwikkelen.

4.2. Identiteitsvraagstukken onder jongeren in Amsterdam Zuidoost

Elke jongere heeft unieke uitdagingen, tegelijkertijd zijn de problemen die de jongerenwerkers terugzien binnen deze lagen vaak ook overeenkomstig. Een van die uitdagingen is het identiteitsvraagstuk. Een jongerenwerker die veel meidengroepen draait beschrijft dit als volgt:

“Het is een doelgroep die uitdagingen kent als het gaat om identiteit. Zoals de geschiedenis die zij hebben gekend als slavernij. Zij moesten telkens flexibel zijn door verplaatsingen van fysieke woonplaatsen tussen landen. Dit betekende dat zij steeds opnieuw hun identiteit moesten creëren. Dit kan uitdagingen met zich meebrengen voor deze jongeren waardoor zij uitdagingen kunnen ervaren met het zoeken naar hun eigen identiteit. Door de vele verplaatsingen van generatie op generatie die zij hebben meegemaakt, is het lastiger om een identiteit te ontwikkelen. Maar ook het commentaar vanuit de omgeving in Nederland kan voor barrières zorgen voor het ontwikkelen van de eigen identiteit.”

In haar beschrijving combineert deze jongerenwerker de intergenerationele overdracht van de zoektocht naar identiteit met de moeilijkheden die een gemarginaliseerde positie met zich meebrengt binnen de huidige Nederlandse samenleving, waar jongeren mee te maken hebben. Een positieve identiteitsontwikkeling betrekken jongerenwerkers op het belang dat jongeren een positief zelfbeeld hebben en dat ze bewust zijn van de eigen herkomst, normen en waarden. Kennis hebben van de eigen roots en bewustzijn van het cultureel erfgoed wordt door de jongerenwerkers gezien als belangrijke voorwaarden voor jongeren die nodig zijn om tot een gezonde ontwikkeling te komen.

Culturele activiteiten, dans, muziek en voeding zijn voorbeelden die worden gegeven als manieren en activiteiten om de culturele identiteit te versterken. Volgens de jongerenwerkers brengt aandacht hiervoor bewustwording met zich mee, brengt jongeren terug naar de betekenis van de eigen achtergrond en biedt tegelijkertijd ruimte voor talentontwikkeling. Een jongerenwerker die zich veel met het kinderwerk bezighoudt vat het als volgt samen:

“Ik denk dat het belangrijk is dat je weet waar je vandaan komt, waar je ouders vandaan komen, en waarom ze naar Nederland zijn gekomen en wat voor een effect dat heeft op jou als persoon. Om te weten wat jou, jou maakt. Het gaat uiteindelijk over de juiste kennis hebben over jezelf.”

Jongerenwerkers vinden het van belang dat ze aandacht hebben voor de zwarte geschiedenis in al zijn rijkheid, mede vanwege het feit dat veel jongeren dat van school niet meekrijgen. Een jongerenwerker geeft in dat kader Black History lessen, waarbij jongeren kennis meekrijgen over belangrijke zwarte figuren in de wereldgeschiedenis, zoals uitvinders, artsen en geleerden. Dat er positieve rolmodellen anders dan sporters in de zwarte geschiedenis zijn. Ze koppelt dit expliciet aan talentontwikkeling en durven dromen voor de toekomst. Volgens de jongerenwerker willen jongeren excelleren in sport of rap, omdat ze zien dat zwarte mensen daarmee bekendheid verwerven binnen de Europese wereld. Om geaccepteerd te worden denken veel jongeren dat zij ook moeten gaan sporten of gaan rappen. Terwijl zij misschien andere dromen en talenten hebben. Haar observatie geeft ze kracht bij door een vergelijking te maken tussen twee scholen met een totaal verschillende populatie waar ze actief was:

“Ik heb in Driemond gewerkt, dat ligt aan de rand van Zuidoost, daar werkte ik voornamelijk met witte kinderen. En ik werkte op Vensterpolder in de Bijlmer. Mijn activiteiten gingen over wie wil je worden en jezelf laten zien. Een hele simpele vraag: wat wil je worden? Ik heb in Driemond zulke diverse antwoorden gekregen. Niemand had hetzelfde antwoord. En die kinderen durfden te dromen. En hier in kreeg ik: ja ik weet het niet. Ja, rapper. Voetballer. Maar houd je dan van voetbal? Een beetje. Rap je? Nee, niet echt. Waarom wil je dat dan worden? Dat is zo problematisch, de kinderen zien weinig herkenning in wat ze meekrijgen”

Het gebrek aan representatie, weinig kennis over de eigen roots en geen identificatiepunten ziet de jongerenwerker als aanleiding voor jongeren om niet verder te kunnen dromen dan het gebruikelijke, en ziet dat gebrek ook terugkomen in de kansen die jongeren krijgen om eigen de talenten te ontwikkelen.

Wanneer we doorvragen wat voor een impact de uitdagingen op identiteitsontwikkeling nog meer heeft op het leven van de jongeren, geven twee jongerenwerkers aan dat het gaat om zelfliefde en zelfwaardering. Zo geeft een jongerenwerker het voorbeeld van een meisje dat op een zonnige dag buiten tijdens een groepsactiviteit met het kinderwerk een schrift boven haar hoofd houdt om te voorkomen dat zij ‘nog donkerder’ wordt. Het meisje heeft dat liever niet omdat dat niet ‘mooi’ zou zijn. In dit geval worden de dominante beelden over de lichte huidskleur als schoonheidsideaal binnen de maatschappij ook door kinderen van kleur overgenomen en zorgen voor een extreme vorm van gebrek aan zelfliefde. De jongerenwerkers werken dan ook aan het gevoel van zelfwaardering en dat jongeren in zichzelf geloven, om daarmee te voorkomen dat ze vast komen te zitten met zichzelf en hun positie in de samenleving. Dat die opgave niet een makkelijke is voor jongeren, en dat deze omringd is met veel onrechtvaardigheid, verwoordt een van de jongerenwerkers treffend:

“Het blijft hakken, het zit vast. Ze cijferen hun identiteit weg om te passen in een systeem. Ze doen een masker op wanneer ze naar school gaan en doen die weer af als ze naar huis gaan. Maar dan ben je dus nooit jezelf. Het masker is een soort van harnas, dat de dingen die tegen je gezegd worden tegen het masker aankomen en niet tegen jou. Maar je neemt het toch wel mee, want je neemt je masker mee naar huis. Maar wanneer er iets gebeurt, ze zeggen er niet eens iets van omdat het zo vaak gebeurt dat het al normaal is, terwijl het nog steeds pijn doet.”

4.3. Rol van het jongerenwerk en ondersteuningsbehoeften

De jongerenwerkers geven aan dat hun taak bestaat uit het leren kennen van de doelgroep en kunnen inspelen op de behoeften van jongeren, om zo laagdrempelig ondersteuning te kunnen bieden in hun ontwikkeling naar volwassenheid. Bij alle werkzaamheden en activiteiten komt identiteit wel terug. Het gaat om de verbinding en de menselijke relatie, waarin identiteit van zowel de jongerenwerker als de jongeren een belangrijke rol bij speelt. Een jongerenwerker die veel meidenwerk doet verwoordt dat als volgt:

“Het is een stukje van ze. Dat haar zit op je hoofd en die geschiedenis is van jou. Het is belangrijk om kennis te hebben van de dingen die jou, jou maken.”

Tegelijkertijd zijn het vooral meidenwerkers die aangeven veel met dit thema bezig te zijn. We noemen hier een paar voorbeelden die we tijdens onze gesprekken hebben opgehaald. Zo is in samenwerking met een andere organisatie een project gericht op meiden tussen 16-21 jaar oud, met een focus op meiden met een Surinaamse achtergrond. Zo is er een activiteitenreeks gericht op het werken met planten waarbij de meiden een eigen kruidenmix maken met als doel de baarmoeder te reinigen. Deze kruidenmix komt uit Suriname en hierdoor krijgen ze ook informatie mee over hun eigen culturele identiteit en informatie over de werkwijze van hun voorouders. Traditioneel gezien is het gebruikelijk om krachten uit kruiden te halen. Hierdoor krijgen de meiden

op een luchtige manier informatie over hun identiteit en tegelijkertijd seksuele gezondheid.

Een ander voorbeeld is een activiteit genaamd DNA en Roots. Hierbij ligt de focus op de eigen identiteit van de meiden. Wie ben je? Waar kom je vandaan? Wat betekent dat voor je? Ook wordt er gekeken naar eerdere generaties. Welke goede of minder goede aspecten heb jij meegenomen in je gedragspatronen die wellicht van generatie op generatie zijn overgebracht?

Middels zulke activiteiten wordt dus op een creatieve en innovatieve manier activiteiten georganiseerd om jonge meiden zo dicht mogelijk bij hunzelf te brengen en hun te begeleiden in het versterken van hun identiteit. De activiteiten zijn voornamelijk bedoeld voor groepen. Er zijn volgens de jongerenwerkers veel creatievelingen binnen het jongerenwerk, waarbij iedereen ook zijn eigen specialiteit heeft. Bijvoorbeeld via sport, vloggen of kunst. Iedereen doet het op een eigen manier en daarin worden ook samenwerkingen gezocht om elkaars expertise te gebruiken. Dit maakt het jongerenwerk erg sterk. Tegelijkertijd missen de jongerenwerkers een meer methodische aanpak die ook overdraagbaar is aan andere jongerenwerkers. Een aanpak waarin ze de vrijheid hebben om er een eigen draai aan te geven, maar ook tools die als leidraad kunnen dienen. Aanvullend voordeel is dat de jongerenwerkers binnen de organisatie in de aanpak en ondersteuning op één lijn kunnen zitten. Daarmee denken jongerenwerkers ook effectiever om te kunnen gaan met de uitdagingen van jongeren rondom hun identiteitsontwikkeling. Een van de jongerenwerkers spreekt in dit kader over een 'basis', die toegankelijk is voor verschillende jongerenwerkers en op verschillende domeinen.

"Ik denk wel dat er een bepaalde basis moet zijn en dat je van daaruit verder zou kunnen werken. Maar volgens mij is dat er nog niet. Hoe communiceer je, hoe ga je met jongeren in gesprek, wat is een ijsbreker, hoe doe je dit bijvoorbeeld op school. Want als je als jongerenwerker werkt in een buurthuis, dan komen jongeren naar jou toe. Ben jij jongerenwerker op school, dan moet jij vaak naar de jongeren toe gaan. Maar hoe doe je dat?"

De jongerenwerkers spreken over handklare methodieken die hierbij kunnen helpen. Een handboek met bepaalde werkvormen waar je uit kan kiezen, in combinatie met een training. Jongerenwerkers zien verder het belang in dat het om een leerproces en bewustwording gaat.

5 Jongeren

In dit hoofdstuk beschrijven we wat we uit de interviews met jongeren zelf hebben opgehaald. We spraken met zes jongeren in de van leeftijd 19 tot en met 23 jaar, waarvan drie mannen en drie vrouwen. De jongeren wonen in Amsterdam Zuidoost en hebben allemaal een migratieachtergrond, waarvan vier jongere een bi-etnische achtergrond: Surinaams-Nederlands (3 jongeren), Surinaams (1 jongere), Nigeriaans (1 jongere) en Nigeriaans-Ghanees (1 jongere). Drie jongeren geven aan christelijk te zijn en regelmatig kerkdiensten bij te wonen en een jongere geeft aan actief lid te zijn van de wintigemeenschap (traditionele Afro-Surinaamse religie). We behandelen kort wat jongeren zeggen over hoe jongeren omgaan met hun culturele identiteit en roots (5.1). Daarna gaan we in op in hoeverre jongeren te maken hebben met identiteitscohesie/-conflict (5.2) en sluiten af met tips die de respondenten geven aan het jongerenwerk in de omgang met de ondersteuning van jongeren in hun identiteitsontwikkeling (5.3).

5.1. Roots en culturele identiteit

De meeste jongeren die we gesproken hebben, voelen zich én niet helemaal thuis in Nederland én niet in het land waar zijzelf of hun (voor)ouders geboren zijn. Wanneer ze op vakantie zijn in het land waar zijzelf of hun (voor)ouders geboren zijn, hebben ze het gevoel gezien te worden als 'Europeaan'; ze hebben het gevoel anders te zijn doordat ze ook Nederlandse eigenschappen hebben zoals directheid. In Nederland voelen ze zich niet zoals de meeste Nederlandse jongeren, omdat ze naar eigen zeggen een ander karakter en uiterlijk hebben, een andere muziekvoorkeur, gewoonten en opvoeding. Sommigen geven aan zich wel thuis te voelen in Amsterdam, waar veel jongeren wonen met een

migratieachtergrond. Het gevoel van 'anders zijn' speelt vooral wanneer ze naar andere steden gaan en in het onderwijs waar de jongeren vaak in een minder diverse omgeving verkeren.

"In Amsterdam Zuidoost niet want ik zie mezelf heel vaak terug: mensen die dan dezelfde haarstijl als ik hebben of mensen die dezelfde hoofddoek als ik ophebben. Ook dezelfde lichaamsvorm. Dus in Amsterdam valt het mee, maar als ik naar Delft ga, voel ik me wel anders. Daar zit je dan in omgeving van 'techniek' en 'WO', dus dan zie je al meteen minder mensen met een 'kleur'. En je ziet vooral minder meisjes van mijn kleur of achtergrond. Dus dan voel ik me wel echt anders en bekeken." 21 jaar

Naast dat jongeren voorbeelden missen vanuit hun eigen familie over hoe ze hun toekomst het best vorm kunnen geven, missen ze ook rolmodellen op TV en social media. Dit geeft het gevoel minder onderdeel uit te maken van de Nederlandse maatschappij. Ook zijn de jongeren naar eigen zeggen hierdoor actiever in het nadenken over hun toekomst; in tegenstelling tot veel andere Nederlandse jongeren missen ze een 'blueprint', een fundament voor de toekomst.

De jongeren hebben voornamelijk vrienden met een multiculturele achtergrond. Met hen voelen ze meer een connectie, omdat ze het gevoel hebben meer overeenkomsten te hebben (bv. dezelfde thuissituatie en religie) en elkaar daardoor beter begrijpen.

We spraken met drie jongeren met een bi-culturele achtergrond, waarvan twee jongeren met een Surinaams-Nederlandse achtergrond. Opvallend was dat deze jongeren expliciet aangeven zich niet helemaal onderdeel te voelen van zowel de groep mensen met een Nederlandse achtergrond als de groep mensen met een Surinaamse achtergrond. Een van de geïnterviewden vertelt:

"Voor de ene groep ben je alsnog te veel van het ene en voor de andere groep ben je weer te veel van het andere. Dus het is dan nooit echt goed en je wordt nooit helemaal gezien als hetzelfde bij welke groep dan ook." 22 jaar

Een deel van de jongeren die we gesproken hebben houdt zich veel bezig met de etnische achtergrond, en wil zo veel mogelijk leren over de cultuur van het land waar hun (voor)ouders vandaan komen. Deze jongeren onderzoeken hun etnische achtergrond doordat ze benieuwd zijn naar waar bepaald gedrag en karaktereigenschappen vandaan komen. Dit ook in relatie tot hun toekomstbeeld, zoals vragen wat voor beroep het best bij hen past.

"Ik wil weten wie ik ben en waar ik naar toe ga. Ik wil weten waar mijn hart ligt. Ik wil weten waar ik vandaan kom en waar ik naar toe ga. Een meisje uit Hilversum met een witte huidskleur hoeft niet te zoeken waar ze vandaan komt. Die weet makkelijker wat ze wil worden. Ik denk dat het wel een rol speelt dat ik een andere achtergrond heb. De dingen die wij (mensen met een niet Nederlandse achtergrond) uit moeten zoeken, hoeven zij niet uit te zoeken." 19 jaar

Niet alle jongeren die wij gesproken hebben houden zich veel bezig met hun etnische achtergrond. Dit lijkt ook afhankelijk te zijn van de mate waarin vanuit huis gestimuleerd wordt om onderzoek te doen naar de etnische achtergrond en de leeftijd van de jongere. Verder wijst een jongere ons er op dat etnische achtergrond niet per definitie een belangrijk onderdeel hoeft te zijn van je identiteit; je kunt je ook thuis voelen in een andere cultuur dan waar je in opgegroeid bent, en je daarmee identificeren. Deze jongere heeft daarom ook de missie om de Ghanees/Nigeriaanse cultuur (de cultuur van het land van zijn (voor)ouders) meer bekendheid te geven, zodat mensen met andere etnische achtergronden herkenning kunnen vinden in deze cultuur, en er meer integratie tussen culturen plaatsvindt.

5.2. Identiteitscohesie vs. -conflict

De jongeren die we gesproken hebben, hebben allemaal in meer of mindere mate ervaring met discriminatie. Een aantal jongeren benoemen voor het eerst te realiseren dat er sprake is van racisme, toen ze erachter kwamen dat zwarte piet gelinkt is aan het slavernijverleden. Verder benoemen verschillende jongeren etnisch geprofileerd te worden door bijvoorbeeld beveiliging in winkels. Zo vertelt een jonge vrouw dat ze toen ze dertien jaar was voor het eerst hier mee geconfronteerd werd in een winkel waar ze make-up wilde kopen; ze werd de hele tijd in de gaten gehouden door de beveiliging, terwijl zij zeker niet de enige klant was. Een andere jongere vertelt dat hij opgepakt werd doordat hij een tasje niet gescand en betaald had bij een supermarkt, om zijn boodschappen van ongeveer vijftig euro in te doen. Zijn advocaat gaf aan dat een wit persoon hier niet voor opgepakt zou worden.

Ook vertellen de jongeren dat ze zich in het onderwijs een outsider voelden in klassen waar het aantal jongeren met een migratieachtergrond sterk ondervertegenwoordigd was. Ze vertellen dat ze zich niet helemaal zichzelf konden voelen, en dat er regelmatig – vaak onbedoeld – racistische opmerkingen gemaakt werden. De meeste jongeren hebben wel het idee dat ze zich aan zowel de Nederlandse cultuur als de cultuur van het land van herkomst van hun (voor)ouders goed aangepast hebben en ze zich hier vrij in kunnen bewegen, ondanks dat ze wel regelmatig geconfronteerd worden met discriminatie of geen acceptatie. Voor sommigen voelt het als een soort *in-betweenness*: tussen wal en schip. Je wordt nergens helemaal geaccepteerd. Een jongere beschrijft dat als volgt:

"In Nederland word ik anders gezien, want mijn uiterlijk is anders. En in Nigeria ben ik anders omdat ik meer een Nederlandse manier van handelen heb. Ik heb er zelf meestal geen moeite mee, anderen in mijn omgeving wel." 24 jaar

Uit de interviews met de jongeren die wij gesproken hebben, zien we een blueprint van hoe zij over de jaren heen zich ontwikkelingen in hun culturele identiteit. Rond hun dertiende jaar worden de jongeren zich bewust van dat er verschillende landen en culturen zijn en dat de etnische groep waar zij toe behoren, een minderheid vormt in Nederland. De meeste jongeren die wij spraken zaten op basisscholen waar doorgaans alleen jongeren met een migratieachtergrond naartoe gaan. Op de middelbare school ontmoetten ze een meer diverse groep aan etnische achtergronden, en worden er nieuwe vriendengroepen gevormd. Hierdoor realiseerden de jongeren zich dat er meerdere landen en culturen zijn en ze zich hierdoor meer zijn gaan verdiepen in hun eigen cultuur. Vanaf deze leeftijd groeit ook het bewustzijn van identiteitsconflicten. De jongeren geven aan zichzelf vanaf ongeveer hun 15^e fundamentele vragen te stellen (zoals wie ben ik als persoon en wie wil ik zijn?), en hierdoor steeds meer over zichzelf leren en een identiteit en toekomstbeeld vormen. Op het moment dat wij met de jongeren in gesprek gingen, zij waren toen 19 tot 23 jaar, stelden zij zichzelf nog steeds deze fundamentele vragen. Sommige jongeren geven aan meer met hun identiteit bezig te zijn dan de jaren daarvoor. Zij gaan ervanuit dat ze heel hun leven elke dag weer wat over zichzelf en de wereld zullen leren.

5.3. *Behoefte aan ondersteuning en tips*

- De jongeren geven een aantal tips mee over hoe jongerenwerk jongeren kunnen ondersteunen bij culturele identiteitsontwikkeling. Voor de overzichtelijkheid benoemen we deze hieronder in bullets.
- Jongerenwerkers zouden meer 'out there' moeten zijn, dus meer zichtbaar voor jongeren.
- Wees je ervan bewust dat jongeren te maken hebben met de zoektocht naar identiteit.
- Ga in gesprek met jongeren over waar je als persoon met een achtergrond mee geconfronteerd wordt in de Nederlandse maatschappij. Maak thema's als discriminatie, racisme en etnisch profileren bespreekbaar. Hiermee

wordt er erkend en herkend dat deze problemen spelen en kun je jongeren verder helpen door hen ook tips en adviezen te geven over hoe ze het best hier mee om kunnen gaan. Wanneer dit besproken wordt in een groep, is het belangrijk dat alle jongeren zich veilig genoeg voelen om hun verhaal te doen.

- Houd een-op-een gesprekken, zodat jongeren nare ervaringen kunnen delen die ze niet in de groep durven delen. Hierin bied je hen emotionele steun. Maar ook: bied praktische ondersteuning wanneer jongeren juridische stappen willen nemen wanneer ze slachtoffer zijn van discriminatie.
- Vertel jongeren over hun geschiedenis, Black History. Heb hierbij niet alleen aandacht voor het slavernijverleden, maar ook voor de Afrikaanse cultuur in de periode voor de slavernij. Wanneer jongeren meer zicht hebben op waar ze vandaan komen, wordt zelfreflectie gestimuleerd en krijgen ze een beter beeld van zichzelf en hun toekomst. Meerdere jongeren benoemen ook dat het goed zou zijn als Black History een plek krijgt in het onderwijscurriculum.

6 Conclusies en visie op verspreiding van de tools

6.1. Conclusies

Het project Tools culturele identiteitsontwikkeling voor Swazoom Welzijn is in 2021 en 2022 in opdracht van het Actiecentrum Veiligheid en Zorg in Amsterdam) ontwikkeld door S-ipi, met als achterliggend onderzoek uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut. Bij de ontwikkeling van de tools is gebruik gemaakt van bestaande wetenschappelijke en praktijkgerichte kennis, observaties en interviews onder jongeren en jongerenwerkers van Swazoom Welzijn. Aanvullend zijn verschillende sessies met de jongerenwerkers georganiseerd om de tools uit te proberen, te reflecteren en de inhoud ervan af te stemmen op de context en leefwereld van jongeren in Amsterdam Zuidoost.

De ontwikkelde toolkit is tot stand gekomen aan de hand van een uitgebreid kennisontwikkelingstraject. Binnen de bestaande wetenschappelijke literatuur over ondersteuning van identiteitsontwikkeling bij jongeren zijn concepten en begrippen geraadpleegd die als richtlijnen hebben gediend bij de ontwikkeling van de tools. Daarmee is zichtbaar gemaakt welke elementen cruciaal zijn voor jongeren in de ontwikkeling en totstandkoming van een positieve culturele identiteit, zoals exploratie in de breedte, verkennen in diepte en navigeren/schipperen tussen en omgaan met verschillende deelidentiteiten. Aanvullend is gekeken naar wat werkzame elementen zijn in de ondersteuning van jongeren in hun identiteitsontwikkeling. Vervolgens is gekeken naar bestaande methodieken en aanpakken. Deze methodieken hebben gediend als inspiratie voor de ontwikkeling van de tools. Aanvullend op bestudering van de literatuur en

documentatie van aanpakken hebben de observaties en interviews met jongerenwerkers van Swazoom Welzijn en jongeren geleid tot een gerichte gebieds- en behoefteanalyse van de specifieke setting, namelijk die van Amsterdam Zuidoost. Deze analyses zijn in samenspraak met de jongerenwerkers bestudeerd en toegepast gedurende het ontwikkelingsproces van de tools. Al met al is hieruit een kennissynthese ontstaan die we in het schema hieronder hebben samengevat. In dit schema komen de concepten, werkvormen, behoeften en de interventies/rol van het jongerenwerk samen. De eerste kolom (Behoeften van jongeren in Zuidoost) geeft de kennis weer die is opgehaald uit de literatuur in combinatie met ons veldwerk. In de tweede kolom (Werkvorm + rol/interventie jongerenwerker) zijn de werkvormen opgenomen die de basis vormen van de tools die zijn ontwikkeld. Dit schema is tevens de link tussen de twee producten: het onderhavige eindrapport van het onderzoek en de ontwikkelde tools. Dit vormt dan ook zowel de uitkomst (zo ook de kennisbasis) van het gehele project. De tools van stichting S-ipi zijn uitgewerkt in een apart document, waarvan de opmaak is verzorgd door Swazoom Welzijn.

Figuur 1. kennisbasis tools culturele identiteitsontwikkeling

Behoeften van jongeren in Zuidoost	Werkvorm + rol/interventie jongerenwerker
1. Verkennen van de meervoudige identiteit (breedte) - Jongeren beseffen dat hun identiteit gelaagd en samengesteld is.. - Dat ze zich afhankelijk van de situatie en het gezelschap meer met de ene of andere deelidentiteit vereenzelvigen\ Beseffen dat ze tegelijkertijd Nederlander zijn (nationaliteit, woonplaats) bv een Surinaamse achtergrond hebben, zich thuis voelen bij een bepaalde subcultuur of groep, land, regio etc.. - Kiezen zelf welke deelidentiteit ze op welk moment naar voren brengen (strategisch, doelbewust). - Leren reflecteren op zichzelf. - Vergroten kennis over hun eigen identiteit (zelfkennis) bieden elkaar erkenning en herkenning. - Kunnen zich presenteren.	Identiteits-spin/ pizza: jongerenwerkers vertellen eigen verhaal over eigen identiteit: verkennen van de deelidentiteiten staat centraal.
2. Persoonlijk levensverhaal verbinden met de meervoudige identiteit (diepte) - Reflecteren op hun leven. - Worden zich bewust van keerpunten, krachten en belangrijke personen.. en dat ze die vaker kunnen inzetten. - Vergroten zelfvertrouwen. - Worden zich bewust van moeilijkheden die ze hebben overwonnen: bewust van hun kracht. - Bieden elkaar herkenning en erkenning.	Levenslijn : jongerenwerkers vertellen over belangrijke life events, dieptepunt(en) en hoe ze dat hebben overwonnen en met hulp van wie. Door dit voor te doen zetten ze de toon: nadruk op het positieve en kracht. Bewustwording van etnisch-culturele identiteit/marginalisatie en wat elementen (deelidentiteiten) daarin voor ze betekenen.
3. Omgaan met discriminatie/racisme - Leren over microagressie: vinden onderling herkenning en erkenning. - Beseffen dat discriminatie bestaat en niet 1-2-3 zal zijn uitgebannen. - kunnen omgaan met discriminatie: voor zichzelf opkomen op een manier die constructief is voor henzelf, henzelf krachtig doet voelen.	Rollenspel, voorleven, leren feedback te geven, ik-boodschap. Jongerenwerkers bieden luisterend oor, maken bewust en weerbaar; enkele voorbeeld casussen.
4. Omgaan met deelidentiteiten, manoeuvreren tussen culturen - Weten welke verschillen in normen er zijn tussen thuis, school, op straat etc.. - Worden zich bewust van hoe zij schipperen tussen culturele referentiekaders. - Vergroten hun vaardigheid om te manoeuvreren. - Kunnen zich inleven in hun ouders, docenten, werkgevers	Bewust worden/leren van navigeren, afwisselen, bemiddelen, perspectiefwisseling.
5. Expressie (van emotie rond identiteit) - Kunnen zelfbewust en trots uiting geven aan hun culturele identiteit. - Hebben een 'taal' gevonden waarin ze zich thuis voelen, waaraan ze plezier beleven.	Jongerenwerker reikt materialen en werkvorm aan (TikTok, vlog, collage, foto, rap), huurt evt. professionals (rapper, filmer) in. Of evt. meer activistisch: pamflet

6.2. Verdere verspreiding van de tools

In de zomer en het najaar van 2022 is gekeken naar mogelijkheden om de tools te borgen binnen de werkpraktijk van het jongerenwerk van Swazoom Welzijn. Dat traject is gedurende de afronding van het huidige rapport nog gaande, waardoor we de ervaringen in deze rapportage niet kunnen documenteren. We benadrukken het belang om de tools binnen de organisatie te borgen. Ook is de vraag in hoeverre de tools kunnen worden verspreid in andere delen van Amsterdam en bij andere jongerenwerkorganisaties. Het traject dat is gevolgd ten behoeve van de ontwikkeling van de tools (zoals uitgelegd in deze rapportage) en de kennis die is opgehaald, bieden een belangrijke basis voor de verspreiding van de tools in andere Amsterdamse stadsdelen en mogelijk in andere steden. Wel maken we in de toepassing hiervan onderscheid tussen de meer 1) generalistische elementen en de voornamelijk 2) specifieke elementen van de tools en het achterliggende onderzoek.

De kennisbasis voor ondersteuning van identiteitsontwikkeling onder jongeren door het jongerenwerk is in deze studie voor een groot deel opgehaald. De generalistische concepten die we onderscheiden en zoals deze worden genoemd in het schema (figuur 1) zijn als volgt:

- Exploratie in de breedte.
- Verkennen in de diepte.
- Omgaan met racisme en discriminatie.
- Omgaan met de meervoudige identiteit.
- Expressie van de eigen identiteit in verschillende contexten.

De concepten die hier worden genoemd zijn generalistisch en toepasbaar voor alle jongeren van kleur/met een migratieachtergrond, ongeacht de lokale setting en woonplaats. Hiermee geeft deze studie richting aan alle jongerenwerkers of andere (jeugd)professionals die willen werken aan de ondersteuning van jongeren in hun zoektocht naar een positieve meervoudige identiteit.

De specifieke elementen in deze studie zijn opgehaald uit de sociale en lokale realiteit van Amsterdam Zuidoost. De werkvormen die hiervoor zijn gekozen hebben dan ook betrekking op de wensen, behoeften en belevingswereld van jongeren en jongerenwerkers van dit stadsdeel. Een voorbeeld hierbij dat eigen is aan Amsterdam Zuidoost is de aandacht voor de zwarte identiteit en de gemarginaliseerde positie van de lokale gemeenschappen waar jongeren, met wie jongerenwerkers van Swazoom Welzijn veel werken, deel van uitmaken. Deze elementen zijn dan ook niet zomaar over te nemen in een andere context waar mogelijk andere verwachtingen, behoeften en wensen bestaan. Een aantal elementen kunnen uiteraard vergelijkbaar zijn, maar de lokale dynamiek, de geschiedenis van de betreffende omgeving, de keuze van werkvormen, de rol die een jongerenwerker aanneemt in zijn relatie met jongeren, organisatiecultuur van het jongerenwerk, maar ook de ruimte die jongeren krijgen in de wijk zullen in veel gevallen anders zijn en daarom op een manier moeten worden benaderd die past bij de specifieke lokale context. Onze aanbeveling is een gerichte gebiedsanalyse uit te voeren alvorens de tools worden geïmplementeerd. Het onderhavige rapport kan als een voorbeeld worden gediend hoe die analyse is te doen, samen met de instrumenten die in de bijlagen zijn opgenomen voor gesprekken met jongerenwerkers (bijlage 1), jongeren (bijlage 2) en het observatiekader (bijlage 3).

7 Literatuurlijst

Aarts, W.L.E. (2020). *Procesevaluatie training Diamant 2019-2020*. Amsterdam: Sipi.

Activiteiten en projectenboek Swazoom Welzijn.

Avric, B., Van Steekelenburg, I., & Achahchah, J. (2017). *Alleen jij bepaalt wie je bent. Tips voor sporttrainers en begeleiders van jongeren*. Utrecht: Movisie

Bouzaggou, S., Ebert, M., & Geurts, T. (2020). *Analyse action research naar Leergang ik zie, ik zie wat jij niet ziet*. Hogeschool Inholland.

Branch, A. J. (2020). Promoting ethnic identity development while teaching subject matter content: A model of ethnic identity exploration in education. *Teaching and Teacher Education*, 87, 102918.

Christiaens, B., Hardyns, W. & Pauwels, L. (2018) *Evaluating the BOUNCE^{up} tool: Research findings and policy implications*.

Crone, E. (2009). *Het puberende brein: over de ontwikkeling van hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Bert Bakker.

Cummins, J., Hu, S., Markus, P., & Kristiina Montero, M. (2015). *Identity texts and academic achievement: Connecting the dots in multilingual school contexts*. *TESOL quarterly*, 49(3), 555-581.

Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York: Norton.

Flum, H., & Kaplan, A. (2012). Identity formation in educational settings: A contextualized view of theory and research in practice. *Contemporary Educational Psychology*, 37(3), 240-245.

Harrell-Levy, M. K., & Kerpelman, J. L. (2010). Identity process and transformative pedagogy: Teachers as agents of identity formation. *Identity: An international journal of theory and research*, 10(2), 76-91.

Hermens, F., Van Kapel, M., Van Wonderen, R., Booijink, M. (2016). *13 praktijkvoorbeelden om radicalisering te voorkomen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving

Jongerenwerk op school. Amsterdam. (2020). Verkregen via: www.mijnexedo.nl.

Jones, J. N., & Deutsch, N. L. (2013). Social and identity development in an after-school program: Changing experiences and shifting adolescent needs. *The Journal of Early Adolescence*, 33(1), 17-43.

Kaplan, A., & Flum, H. (2012). Identity formation in educational settings: A critical focus for education in the 21st century. *Contemporary Educational Psychology*, 37(3), 171-175.

Kukenheim, S. (2109, 19 december). *Positief Perspectief: weerbaar opgroeien in Amsterdam* [beleidsbrief].

Ligorio, M. B. (2010). *Dialogical relationship between identity and learning* *Culture & Psychology*, 16(1), 93-107.

Meijer, R. & De Winter-Kocak (2018). *Weerbaar tegen discriminatie. Werkzame elementen van weerbaarheidstrainingen tegen discriminatie voor jongeren met een migratieachtergrond*. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving.

Matthews, J. S., Banerjee, M., & Lauermaann, F. (2014). Academic identity formation and motivation among ethnic minority adolescents: The role of the "self" between internal and external perceptions of identity. *Child development*, 85(6), 2355-2373.

NJi (2014). *Bijlage met beschrijving van de interventie 'My Identity' zoals die is opgenomen in de Effectieve Jeugdinterventies*. Meer informatie: www.nji.nl/jeugdinterventies.

Phinney, J. S. (1993). *A three-stage model of ethnic identity development in adolescence*. *Ethnic identity: Formation and transmission among Hispanics and other minorities*, 61, 79.

Salama, Aarts, & Lucassen (2020). *Identiteit en weerbaarheid bij kwetsbaarheid voor radicalisering*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut. Verkregen via: www.justitieinterventies.nl.

Sinai, M., Kaplan, A., & Flum, H. (2012). Promoting identity exploration within the school curriculum: A design-based study in a junior high literature lesson in Israel. *Contemporary Educational Psychology*, 37(3), 195-205.

Syed, M., Walker, L. H., Lee, R. M., Umaña-Taylor, A. J., Zamboanga, B. L., Schwartz, S. J., ... & Huynh, Q. L. (2013). A two-factor model of ethnic identity exploration: Implications for identity coherence and well-being. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 19(2), 143.

Umaña-Taylor, Adriana J., et al. (2014). Ethnic and racial identity during adolescence and into young adulthood: An integrated conceptualization. *Child development* 85.1: 21-39.

Verhoeven, M., Poorthuis, A. M., & Volman, M. (2019). The role of school in adolescents' identity development. A literature review. *Educational Psychology Review*, 31(1), 35-63.

Bijlage 1 Topiclijst jongerenwerk

Topiclijst interviews jongerenwerk

Introductie

Allereerst dank voor je bereidheid deel te nemen aan dit onderzoek. Met dit onderzoek willen we jongerenwerkers van Swazoom Welzijn ondersteunen in hun aanbod voor de begeleiding die ze geven aan jongeren. En dan met name op het gebied van identiteitsontwikkeling. Dit gesprek is bedoeld om jouw ervaringen en visie op te halen. Alles wat je zegt gaan we vertrouwelijk mee om en is anoniem. Graag leg ik dat vast middels een toestemmingsformulier.

Algemene kennismaking

- Kan je wat meer vertellen over jezelf en je werk als jongerenwerker? Hoe lang doe je dit werk? Ben je voor dit werk opgeleid of ben je een 'zij-instromer'?
- Wat is jouw drijfveer om te werken als jongerenwerker?
- Hoe ziet een werkdag als jongerenwerker er voor jou uit? Wat voor type activiteiten doe je?
- Met welke groepen jongeren kom je in aanraking? Welke activiteiten ondernemen jullie samen? Heb je voorbeelden?

Identiteit van jongeren

- Kom je specifieke issues tegen bij jongeren die worstelen met hun identiteit? Zo ja, heb je een voorbeeld?
- Wat hebben jongeren nodig om een gezonde identiteit te kunnen ontwikkelen? Wat zie je zoal in de praktijk?
- Wat versta je onder een gezonde identiteit?

Rol jongerenwerk

- Vind je dat het jongerenwerk (zoals nu georganiseerd) een belangrijke bijdrage levert aan de identiteitsontwikkeling van jongeren? Waarom?
- Wat vind je dat er goed gaat? Wat minder goed?
- Wat is de rol van andere opvoeders hierbij zoals ouders en school? Hoe verhoudt dat zich met het werk van het jongerenwerk?

Aanpak (signaleren en ondersteunen)

- Hoe focus jij je in je werk op het versterken van de identiteit van jongeren? Kan je daar iets meer over vertellen? Heb je specifieke voorbeelden?
- Welke jongeren hebben er meer baat bij? Hoe pik je deze jongeren eruit (signaleren)?
- Welke aanpak(ken) hanteer je hierbij (ondersteunen)?
- Welke successen heb je behaald met de jongeren in de afgelopen periode op dit vlak?
- Is er iets waar je als jongerenwerker tegenaan loopt als het gaat om dit onderwerp? Zo ja, heb je daar een specifiek voorbeeld van?

Ondersteuning jongerenwerkers

- Wat heeft een jongerenwerker nodig om jongeren goed te kunnen ondersteunen bij het versterken van de eigen identiteit?
- Wat mis je nog aan tools of handvatten? Wat denk je nodig te hebben om deze jongeren nog beter hierin te kunnen ondersteunen? Waar zou je in je dagelijkse praktijk mee geholpen zijn?
- Wat zou volgens jou een goede manier zijn om deze tools en handvatten in te bedden in het aanbod van Swazoom Welzijn? Denk hierbij aan het krijgen van bijvoorbeeld trainingen of deskundigheidsadviezen.

Bijlage 2 Topiclijst jongeren

Topiclijst interviews jongeren (17 jaar en ouder)

Introductie

Allereerst dank voor je bereidheid deel te nemen aan dit onderzoek. Met dit onderzoek willen we jongerenwerkers ondersteunen in hun aanbod voor de begeleiding die ze geven aan jongeren. En dan met name op het gebied van identiteitsontwikkeling. Het gesprek bestaat uit twee onderdelen, duurt ongeveer 1 uur en 15 minuten (we koersen op 1 uur). Alles wat je zegt gaan we vertrouwelijk mee om en is anoniem (toestemmingsformulier door jongere laten ondertekenen). Hiervoor moeten we samen een toestemmingsformulier tekenen. Als dank voor dit gesprek krijg je aan het eind een cadeaubon van 20 euro.

Voor de onderzoekers:

Doel: Ervaringen en visie ophalen op gebied van identiteitsontwikkeling jongeren (belemmeringen en bevordering).

Doelgroep: 6 jongeren van 17 jaar en ouder met - gezien de bevolkingssamenstelling van de culturele groepen in Zuidoost - een Ghanese, Surinaamse, Antilliaanse en een andere van oorsprong niet-westerse achtergrond. Jongeren die met jongerenwerk te maken hebben gehad.

Werving: van elk jongerenwerkteam 2 jongeren. Werving via de jongerenwerker die we interviewen + via de observaties.

Methode: Er wordt gebruik gemaakt van de tijdlijn-methode. Hierbij komen de factoren aan de orde in het jongerenwerk en eventuele andere domeinen (thuis, onderwijs, vrije tijd, etc.) die de (culturele) identiteitsontwikkeling bevorderden of belemmerden.

Achtergrondgegevens

Om te beginnen wil ik graag een paar achtergrondgegevens van je weten.

- Leeftijd
- Opleiding/werk
- Woonplaats
- Waar (groot)ouders geboren en opgegroeid
- Culturele achtergrond
- Religie

Persoonlijke identiteit

1. Hoe zou je jezelf omschrijven? (Wanneer de jongere de vraag lastig vindt vraag dan: Wat is het eerste wat in je opkomt als je aan jezelf denkt?)
2. Vind je jezelf anders dan veel jongeren in Nederland? Zo ja, waarom?

Roots

3. Je vertelde dat jouw culturele achtergrond X is. Wat betekent dit voor jou? Waarom? In hoeverre is religie een belangrijk onderdeel van jouw culturele achtergrond? Hoe belangrijk is religie voor jou?
4. Wat is Surinaams/Caribisch/Ghanees etc. aan jou? En andersom, wat is Nederlands aan jou?

Optioneel:

- Voel jij je onderdeel van de groep mensen die dezelfde culturele achtergrond hebben als jij? En met Nederlanders zonder die achtergrond? Waarom? *Wanneer religie belangrijk onderdeel uitmaakt van leven jongere: ook hierbij doorvragen op rol religie hierin.*
- Hoe ziet je vriendenkring eruit qua achtergrond? Vind je het belangrijk om vrienden te hebben met dezelfde culturele achtergrond als jij? *Wanneer religie belangrijk onderdeel uitmaakt van leven jongere: ook hierbij doorvragen op rol religie hierin.*

Exploratie

5. Ben je veel bezig met je roots? Op welke manier?
6. Denk jij weleens na over waar je (groot)ouders vandaan komen (bv. slaven-nijverleden)? Heeft dit invloed op hoe jij over jezelf denkt, je identiteit? Waarom wel/niet?

Identiteitscohesie vs. conflict

7. Heb je een duidelijk beeld over je identiteit? Over wie je bent en waar je 'erbij' hoort?
8. Ervaar je in jezelf weleens een conflict over je identiteit?
9. Vind je het moeilijk om bicultureel te zijn? Zo ja, waarom en op welke momenten? Zo nee, waarom niet.
10. Kan je altijd je zelf zijn? Waarom wel/niet?
11. Word of voel jij je weleens gediscrimineerd vanwege je culturele achtergrond? Heeft dit invloed op hoe jij over jezelf denkt, je identiteit? Op wat voor manier heeft dit invloed?

Onderdeel 2: Tijdlijnmethode en ondersteuningsbehoefte (30 minuten)

Instructie tijdlijn: Tijdlijn printen. Hier te vinden: Tijdlijn. Belangrijke gebeurtenissen + veranderingen in identiteit (waarschijnlijk aan elkaar gekoppeld) aangeven op tijdlijn. De tijdlijn is een hulpmiddel bij de onderstaande vragen.

Ontwikkeling door de tijd heen => Tijdlijn gebruiken

12. Was je je altijd bewust van je culturele achtergrond (in de bredere Nederlandse context)? Zo nee, wanneer is dat besef tot stand gekomen?
13. Hoe was dat toen je jonger was? *Wijs hierbij de verschillende periodes aan: in de basisschoolleeftijd, voor 14/15 jarige leeftijd, na 14/15 jarige leeftijd.*
14. Zijn er bepaalde belangrijke gebeurtenissen die daar veranderingen in gebracht hebben? Wat voor gebeurtenissen (bv. racisme, hier ook terug-grijpen op informatie die eerder in het interview naar boven komt)? Kun je deze aangeven op de tijdlijn
15. Optioneel:
16. Waarom denk je dat gebeurtenis X gezorgd heeft dat je nu jezelf anders ziet als toen? Hoe zag je jezelf voor gebeurtenis X? Hoe veranderde gebeurtenis X jou?

Optioneel:

- In hoeverre spelen de verschillende domeinen school, thuis, vrienden, vrije tijd, sport een rol in je identiteitsontwikkeling, dus hoe je over jezelf bent gaan denken? Wat is in welke periode belangrijk => aangeven op tijdlijn. Wat voor invloed heeft domein X gehad op jouw identiteitsontwikkeling? Wat vind jij hiervan?
17. Heeft jongerenwerk bepaalde invloed gehad op jouw identiteitsontwikkeling? Hoe? Door wie en op welk moment (tijdlijn)? Wat vind je hiervan?

Behoeftte aan ondersteuning

18. *Terugblikken op belangrijke gebeurtenissen bij vorming identiteit. Heb je genoeg hulp gekregen hierbij? Door wie? Wat vond jij van deze hulp?*
19. *Had je meer hulp willen krijgen? Door wie (bv. school, thuis, jongerenwerk)? In wat voor vorm? Hoe (kennis over de eigen geschiedenis, hoe om te gaan met de meervoudige identiteit etc.)? Wanneer (op tijdlijn aangeven)?*
20. *Wat zou de rol van een jongerenwerker daarin kunnen zijn? Zou het jongerenwerk jongeren kunnen ondersteunen in die zoektocht naar identiteit? Hoe? Wat voor vorm, welke leeftijd?*
21. *Vind jij dat andere jongeren hulp zouden moeten krijgen bij identiteitsvorming? Waarom wel/niet? Hoe zouden zij volgens jou het best ondersteund kunnen worden?*
22. *Heb jij op dit moment behoefte aan ondersteuning bij identiteitsvorming? Waarom wel/niet? Wat voor ondersteuning? Noem voorbeelden van ondersteuning: door jongerenwerk, gesprekjes op school, hulpverlening, maatjesproject, vanuit netwerk (familie, vrienden).*

Bijlage 3 Observaties

Werkwijze participerende observaties jongerenwerk en identiteitsontwikkeling

Werkwijze:

Meedoen (participatie) met allerlei dagelijkse activiteiten in de natuurlijke omgeving van de participanten, deze te **observeren** en naar aanleiding daarvan met de participanten **in gesprek** te gaan.

Instrument: Observatiekader (zie volgende pagina).

Concrete stappen onderzoeker:

Vorbereiding

1. Bespreek met de jongerenwerker wat geschikte momenten zijn om mee te lopen en observeren.

In totaal gaat het hierbij om twee dagdelen per jongerenwerker. Het kunnen twee hele dagdelen zijn of verschillende momenten van in totaal ongeveer acht uur. Idealiter zijn dit observatiemomenten dingen gebeuren die te maken hebben met identiteits(ontwikkeling). In ieder geval willen we zicht krijgen op concrete interacties met individuele of groepen jongeren (leeftijd focus 14-15 jaar, maar kan ook tot 18) met een migratieachtergrond. Leg de momenten vast en bespreek op welke wijze je als onderzoeker wordt geïntroduceerd.

Bespreek voor elk moment dat je aanwezig bent en observeert:

- 1a. Hoeveel en welke jongeren aanwezig zullen zijn.
- 1b. Om wat voor activiteit het gaat en hoe identiteits(ontwikkeling) daarin een plek heeft.
- 1c. Op welke manier je het beste korte gesprekjes met de jongerenwerker en met de jongeren kunt voeren. Vragen ter plekke stellen? Achteraf wat ruimte hiervoor?

Observatie

2. Stel jezelf voor aan de aanwezige jongeren en leg uit dat je aanwezig bent als onderzoeker. Leg het doel van het onderzoek uit en vraag of de jongeren het goed vinden dat je observeert en later wat vragen stelt.
3. Observeer aan de hand van het observatiekader. Maak aantekeningen.
4. Stel je vragen of noteer die om later te stellen.

Na de observatie

5. Voer eventueel nog een reflectiegesprek/gesprekjes met jongerenwerker en/of jongere(n).
6. Werk de aantekeningen van de observatie en de reflectiegesprekjes zo snel mogelijk na de observatie uit tot een verslag.
7. Denk na over aanpassingen/aanvullingen voor de volgende observatie.

Observatiekader t.b.v. observaties jongerenwerkers in interactie met jongeren (14-15/18 jaar)

De participerende observatie moet informatie opleveren over welke activiteiten onder welke omstandigheden plaatsvinden en op welke wijze. De onderzoeker observeert:

- wat de jongerenwerker concreet doet (gepland en niet gepland);
- wat de jongere(n) concreet doet/doen;
- wat dit oplevert.

Direct aan de observaties worden korte gesprekken gekoppeld in de vorm van een reflectie (hoe vond je het gaan?)

Observatiepunten:

1. Werkwijze jongerenwerker.

- Wat zegt/doet de jongerenwerker?
 - Geeft informatie over verschillende culturen, historische achtergronden enz..
 - Stimuleert jongeren om identiteit in de breedte (sociale positie tov de samenleving) te exploreren (wat van jongeren wordt verwacht).
 - Stimuleert jongeren om identiteit in de diepte (psychologisch) te exploreren (wie jongeren willen zijn).
 - Exploreren van nieuwe identiteitsposities.
 - Verder specificeren van en reflecteren op bestaande zelfpercepties.
 - Bespreekt mooie aspecten van cultuur en biculturaliteit (vieren van diversiteit).
 - Bespreekt moeilijkheden en uitdagingen in omgaan met biculturaliteit.

- Bespreekt met jongeren welke betekenisvolle relaties zij hebben (ouders, peers, leerkrachten, enz.)
 - Deelt eigen ervaringen/ heeft voorbeeldrol.
 - Moedigt jongeren aan ten aanzien van aspiraties en dromen.
 - Streeft gelijkwaardigheid na (open, eerlijk en nieuwsgierig).
 - Biedt sociale en emotionele steun.
 - Werkt aan vertrouwen.
 - Werkt aan veiligheid.
 - Sluit aan bij leefwereld jongeren.
 - Geeft jongeren de ruimte om hun identiteit te uiten.
 - Welk materiaal en werkvormen gebruikt de jongerenwerker.
 - Gebruikt de jongerenwerker al een bestaande methodiek?
 - Gebruikt de jongerenwerker andere (zelfontwikkelde) materialen?
 - Werkt de jongerenwerker in groepsverband of ook met individuele jongeren?
 - Welke werkvormen zet de jongerenwerker in?
- #### 2. Let op referenties naar identiteit, biculturaliteit, cultuur, ras/racisme/ discriminatie, religie.
- Vallen de woorden in de interacties? Hoe? (noteer)
 - Vallen andere woorden die ermee te maken hebben? Welke? (noteer)
 - Wat voor gesprek(ken) wordt/worden hierover gevoerd?
- #### 3. Reacties jongeren
- Wat zeggen jongeren (woorden)?
 - Wat doen jongeren (gedrag)?
 - Gelaatsuitdrukkingen waaruit blijkt wat zij vinden van aanbod.

4. Interacties jongerenwerker - jongeren.

- Formeel
 - Vragen stellen en beantwoorden.
 - Opdrachten geven en maken.
- Informeel.
 - Aanmoedigen.
 - Blijken van affectie.
 - Blijken van frictie.
 - Mate waarin jongeren initiatief tonen/nemen.

5. Interacties jongeren onderling.

- Onderlinge interacties over aanbod.
- Overige onderlinge interacties.

Vragen bij observaties aan jongerenwerker:

- Wat vind je van de interactie met de jongere(n)?
- Wat was je doel ermee?
- Wat was je doel ten aanzien van identiteit(s)ontwikkeling?
- Is dat gelukt? Waarom wel/niet?

Vragen bij observaties aan jongeren:

- Wat vind je van de interactie met de jongerenwerker?
- Wat levert het je op om op die manier bezig te zijn met/ na te denken over...?
- Wat zou je anders willen?



Bijlage 4 Begeleidingscommissie

Leden van de Begeleidingscommissie:

Nelleke Hilhorst (Actiecentrum Veiligheid en Zorg)

Şengül Yağmur (Gemeente Amsterdam)

Saskia Ypma (Gemeente Amsterdam)

Raoul White (Swazoom Welzijn)

Lisa Harinck (Swazoom Welzijn),

Gury Douma (Swazoom Welzijn)

Nikita Schuurman (Swazoom Welzijn)



COLOFON

Opdrachtgever	Actiecentrum Veiligheid & Zorg (AcVZ) van gemeente Amsterdam
Auteurs	M. Day, MSc T. Voorwinden, MSc D.M.M.A. Yassine, MSc
Foto omslag	ANP, Martine Hoving
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-202-8

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, december 2022.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

De huidige studie en de producten die daaruit voortkomen zijn tot stand gekomen met behulp van BOTOE-middelen (Breed Offensief Tegen Oermijnende Criminaliteit) van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.